БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1961 ч. МАРТ 19 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 67 (4857).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

Өртээ 2 көп.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Ленинчи шаңналдарны тыпсыр талазы-биле ажылдарны улам ыңай экижидер дугайында айтырыгны СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көрген.

Совет эртемни, техниканы, улус ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдеринге улуг салыышкынны киирип турар эртемденнерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, чогаалчыларны болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларын деткип, мактаар сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелинің Министрлер Чөвүлели эртемниң болгаш техниканың талазынга ажылдары дээш чыл бүрү тыпсып турар Ленинчи шаңналдарның санын 42-ден 60 чедир, база литература, уран чүүл, журналистика болгаш публицистика талазынга чогаалдары дээш шаңналдарны 10-дан 16 чедир көвүдедирин доктааткан.

Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларга чогааттынып кылдынган эртем ажылдарын, чогаадылгаларны, литератураның болгаш уран чүүлдүң чогаалдарын улам-на долдур илередири болгаш бүгү талалыг чугаалажып көөрү-биле эртемниң болгаш техниканың сураглыг тускай эртемниглерин, эвилелдешкен республикаларның литературазының болгаш уран чүүлүнүң ажылдакчыларын комитеттерниң секцияларының болгаш пленумнарының ажылынга калбаа-биле киириштирерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналдарның Комитединге база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің чанында литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдарның Комитединге хүлээткен. Литератураның, уран чүүлдүң, журналистиканың болгаш публицистиканың чогаалдарын көөрүнүң үезинде хөй националдыг социалистиг культураны хөгжүдеринге, коммунистиг ниитилелдиң чаа кижизин кижизидеринге оларның ужур-дузазын барымдаалап көөр ужурлуг.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің чанында эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи шаңналдарның Комитединиң база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің чанында литература болгаш уран чүүл талазы-биле Ленинчи шаңналдарның Комитединиң составынга эвилелдешкен республикаларның эртем, техника, литература, уран чүүл болгаш журналистика талазы-биле сураглыг ажылдакчыларын немей киирген.

АНЫЯК ЭМЧИЛЕР БОЛГАШ БАШКЫЛАР КУР ЧЕРЛЕРНИҢ КРАЙЫНЧЕ БААРЛАР

Найысылалда медицинаның болгаш педагогиканың дээди өөредилге черлерин доозуп үнер студентилер Никита Сергеевич Хрущевтуң кыйгырыын улуг сорук киириишкин-биле хүлээп алгаш, Кур черниң крайында чаа совхозтарга барып ажылдаарын шиитпирлээннер. Чаа совхозтарга башкылар, эмчилер, уруглар садтарының болгаш яслилериниң кижизидикчилери, пионер вожатыйлары кончуг херек болуп турар.

ВЛКСМ-ниң Москва хоорай комитединге март 16-да чордувус. Студент аныяктар килдизиниң эргелекчизи Н. Трофимов-биле беседаның үезинде телефон дагжай берди. Кур черниң крайының төвү—Акмолинск хоорайдан комсомолдуң край комитединиң бирги секретары Ю. Подтыкайловтуң телефонга харылап келгени ол.

Аныяк москвачыларның патриоттуг эгелээшкининиң дугайын эш Трофимов Кур чер крайының комсомол организациязының улуттукчузунга дыңнаткан. Чүгле марттың 15-те безин чүс ажыг билдириишкиннерни аныяк патриотчулар бижип, Кур черниң крайынга барып ажылдаар күзелин илергейлээннер. Медицинаның И. М. Сеченов аттыг бирги, Н. И. Пирогов аттыг ийиги институттарын, педагогиканың В. И. Ленин аттыг хоорай болгаш Н. К. Крупская аттыг область институттарын доозар студентилерниң комсомол хуралдары март 16-да болуп эткен.

Найысылалдың чорудар аныяк патриотчуларын Кур черниң крайының ажылчы чоннары, аныяктары улуг өөрүшкү-биле хүлээп алыр дээрзин эш Подтыкайлов бүзүредип чугаалаан. Оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг бүгү байдалдарны Кур черниң крайынга тургузуп берген турар. Аңаа эмчилер, башкылар кончуг чугула херек. «Кантемировск» совхозта эки дерилгелиг поликлиника бар. Ындыг болза-даа, эмнелгениң тускай эртемниглери чедишпейн турар. Чеже хире башкылар болгаш эмчилер каяа хереглеттинип турарын Кур черниң крайының улус өөредилге болгаш калык камгалал килдистери Москваже удавас дыннадыптар.

Кур черниң крайының чаа совхозтарынга барып ажылдаар дугайында изиг күзелин илергейлээн аныяк патриотчуларның дыка хөй билдириишкиннерни ВЛКСМ-ниң Москва хоорай комитединиң секретары Т. Голубцова хүлээп алган. Оларның аразында: медицинаның № 12 училищезинің студентилери С. Разгоняеваның, А. Грезневаның, К. Светикованың, Г. Соколованың болгаш өскелернің-даа билдириишкиннери бар. Оларның бижип турары болза: «Төрээн партиявыстың болгаш комсомолдуң кыйгырыын өзугаар Кур черниң крайынга баарын шиитпирлеп алдывыс. Бисти Казахстанның кур черлеринге ажылдаар кылдыр чорударын дилеп тур бис».

Медицинаның И. М. Сеченов аттыг бирги институдунуң алдыгы курузунуң студентизи Юрий Глейзеро комсомолдуң хоорай комитединге мынча деп бижээн: «Кур черниң крайынга барып ажылдаар дугайында бистиң партиявыстың кыйгырыын өзугаар мени Кур черниң крайынче өөредилге доозарым билек-ле чорударын чүрээмниң ханызындан диледим. Кур черлерге эмнелге хереэ организастаарынга бодумнуң күш-ажылым-биле салыышкынымны киирип шыдаарымга бүзүрелдиг мен».

Кур черниң крайынга барып ажылдаар күзелди ол дээди өөредилге черинин өске-даа аныяктары илергейлээн. Оларның аразында: Андрей Шатихин, Юрий Малюга. Медицинаның ийиги институдунда студентилер К. Джантемиров, И. Чочуа, Д. Кузичкина, В. Чаузова болгаш өскелер-даа кур черлерге барып ажылдаар дугайында дилег билдириишкиннерни киргилээннер. Педагогиканың Н. К. Крупская аттыг область институдунуң студентилери А. Швачкина, С. Волкова, Т. Гусева болгаш өскелер-даа хамыкты мурнап билдириишкиннерни бижээннер. Аныяк башкы Швачкина физиканың болгаш будурулге үндезиннериниң талазы-биле, Волкова—күш культура, анатомия болгаш физиология талазы-биле, Гусева—орус дыл болгаш литература талазы-биле башкылаар. Педагогиканың В. И. Ленин аттыг хоорай институдун доозар аныяктар Н. Евдокимова, Э. Андреева, В. Перевочикова болгаш өскелерден-даа база билдириишкиннер кирген.

Боткин аттыг эмнелгениң чанында медицинаның № 16 училищелиниң студентилери Г. Маслова, Л. Пучкова, Г. Рыбакова, Л. Юрченко олар база хамыкты мурнап билдириишкин бижээннер. Пирогов аттыг эмнелгениң медицина ажылдакчылары Т. Полинова, Л. Полякова, Г. Рахвалова олар Кур черниң крайынга барып ажылдаары-биле чоруптарынга белен бис деп медеглээннер. Пролетарск районда № 503 школаның пионер вожатыйы Н. Пантелеева база ол дугайында билдириишкин киирген.

Ынак Төрээн чуртунга, совет улуска бүгү-ле күштерин болгаш билигларын бээрин быжыы-биле шиитпирлеп алган аныяк патриотчулар боттарының билдириишкиннерин: «Кур черниң крайынга ажылдаары-биле чоруларын диледим» деп сестер-биле эгелеп бижип турааллар.

Б. ЛУКЬЯНОВ,
(СЭТА-ның корреспондентизи).
Москва, 1961 чылдың март 16-да.

КУКУРУЗА! КУКУРУЗА! КУКУРУЗА!

Гектардан-на 300 центнер ногаан масса дээш

Кукуруза болза мал чеми өске культуралардан артык чемгир талазы-биле онзаланып, ылгалып турар болур. Бистиң көдээ ажыл-агый артеливиске бо үнелиг культураны 1956 чылда тарып эгелээн.

Мурнунда ону тарып өстүрүп турбаанының хараазы-биле, баштайгы чылдарда кукурузаның тарылга шөлү шоолуг эвес болгаш дүжүттүү бедик эвес турган. Кукурузаны кандыг шөлге тарыырын, агротехниктиг хемчегларни ханчаар организастаарын эки билбес турган бис.

Сөөлгү чылдарда колхоз кукурузаның ногаан массазын тарып өстүрер талазы-биле мурнанчы дуржулганы ажыглап турган, ооң бедик дүжүдүн алыр талазы-биле чүгээр түңнелдерни чедип алган.

Кукуруза тарыыр черни Элезинниг-Даг ховузунда дээре черни шилээш, 1959 чылда кукурузаны аңаа 110 гектарга дөрбелчин-уяланчак арга-биле тарып өстүргеш, гектар бүрүзүнден 320 центнер ногаан массаны ол чылын алган бис. Ынчаарга кукуруза тараан шөлүвус ийи дагның аразы, хүн талазынче ийленчек, элезин холумак хөрзүннүг чер. Чер ажылының талазы-биле эртемниң болгаш практиканың бадыткалдарындан ап көөрге, кукурузаны суггат чок черге тарып өстүрерде, кур черлерни ажыглаары болур. Бис ону барымдаалаан бис. Чайын аңдарган черге кукурузаның олуртулга мурнундагы болгаш ооң соонда агротехниктиг чайгы аргалары биске шын чоруттунган; черниң хөрзүнүн бир дески, ханы аңдарары, шын базырыышкынын каш удаа чорудары болгаш өске-даа. Шөл болза хараган, даш, бок үнүштер болгаш өске-даа үүлдерден арыг болган тудум-на таарымчалыг болур.

Суггат чок, элезин холумак хөрзүннүг черни ажыглааш, бис кукурузаның үрезиннерин олуртур мурнунда белеткеттинген шөлге баштай аартадыр бастырар катокту ажыглап тургаш, 2—3 хонганда үрезин олуртулгазын чорудуп турган бис. Үүге дээрге, ол үеде хөрзүннүң адаккы шыгы капилярлар дамчааш, үрезин чыдар үстүкү каткка чедип келген турар. Ынчангаш үрезинниң хөөп, өзүп үнеринге таарымчалыг байдал тургустунар болгаш чажылда сөөлүнде неделя эрткенде кукуруза үнүп келир. Чайын одуруглар аразын хана-карактай сайзырадырга бедик дүжүт алдынар.

СЭКП Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Н. С. Хрущевтуң айтыышкынын күүсеттишаан, колхозчулар бо чылын кукуруза шөлүн 310 гектар чедир калбартыр деп шиитпирлээн. Эрткен чылдарда кукуруза өстүрер звенолар тускай тургустунмайн турган. Колхоз бо чылын ийи звенону тускай тургускаш, оларга «Беларусь» тракторларны, кукуруза олуртур машиналарны болгаш өске-даа чепсектерни быжыглаан. Агрегаттарның удуртукчуларынга эштер К. Лопсаң-Серенни болгаш К. Ынаң-оолду баштаар чер бадылаан. Тракторларның, кукуруза олуртур машиналарның септелгези доозулган. Эрткен чылын 160 гектар чер аңдарттынган болгаш ажылдап кылдынган. 310 гектарга чедиштир чажып болур тус черниң «грушевск» деп кукурузаның сорттуг үрезинин колхоз садып алган.

Кукуруза тарылгазынга элезин холушак хөрзүннүг шөлду шилип алган болзувусса-даа, суггат чоктуң хараазы-биле эрткен 1960 чылда (агаар-бойдустуң таарымча чок чоруу таварышканы-биле) кукурузаның ногаан массазының дүжүдүн эвээшти, 220 центнерни алган бис. 1961 чылдан эгелээш чер ажылынга тарылга эзлчештирилгезин 1964 чылга чедир шиңгээдип алыр сорулга салдынганын барымдаалааш, кукуруза тарылгазының планының 50 хуузу суггаттыг хем уну—Чоога-Аксынга тарыыр деп турар бис. Чүге дээрге, кукуруза болза кажан өзүлде чадазын эрттип турда, суггатка кол негелдериг культура болгай. Суггат чок черге тараан кукуруза июнь, июль айларда, бир эвес чаъс-чаашкын болбас болза, бедик дүжүттүг болуп шыдавазы практикадан көзүлген.

Кукуруза шөлүнге органиктиг чемишчидилгелерни дүрген-не хөйү-биле төгерин чедип алыр бис. Минералдыг чемишчидилге—амиактыг селитраны чамдык участоктарга ажыглаар деп турар бис.

Бистиң колхозувус 310 гектар кукурузаны тарып өстүргеш, ооң гектар бүрүзүнден 300 центнер ногаан массаның дүжүдүн чедип алыр дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаар бис.

Б. КОМБУ,
Чөөн-Хемчик районнуң Сталин аттыг колхозунуң агроному.

Белеткелди күштелдирер

Тес-Хем районнуң колхозтарында тракторларын болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгези медээ өзүгаар шымбай бооп турар. Чижээ, марттың эгезинде районнуң колхозтарында 24 тракторларның 13-жү септелгеге кирбес, септеттингени 10, чангыс трактор септеттинмээн деп медээде айтып турар. Ынчалзажок херек кырында байдал аваа дүүшпес. «Чодураа» колхозта септезе чогуур 4 тракторларның үүгле 2-зи септеттинген. Самагалдайның септелге-техниктиг станциязының (директору эш Дмитриев) септелгени чорудуп турарының шынары багай. Чижээ, Ленин аттыг колхозтуң СТС-ке септеткен «ДТ-54» деп маркалыг 2 тракторларының бирээзи үүгле колхоз төвүнге четкеш, үрелип калган болгай.

Тес-Хемниң колхозтарында часкы хову ажылдарынга белеткелдер кончуг эренгей чоруттунуп турар. Колхозтарга болгаш СТС-ке тракторларны, көдээ ажыл-агый машиналарын септээр, өдек төгериниң график-планын районнуң көдээ ажыл-агый инспекциязы (начальниги эш Губин, кол агроному эш Бады-Суур) 1960 чылдың ноябрь айда-ла кылгаш, берип каан-даа болза, ооң күүседезин организаставаанындан амга чедир үүгле тракторларның эвес, өске-даа чепсек-херекселдериң септелгези база доозулбаан. «Чодураа» болгаш «Ак-Эрик» колхозтарның тарылга шөлдеринге чоокка чедирле чаңгыс тонна-даа өдек төктүнмээн. Районнуң колхозтары бо чылын ниитизи-биле 2745 га черни бо часкы аңдарылга-биле удур чорудар, кукуруза, ногаа болгаш картофель шөлдеринге чемишчидилге кылдыр 11 мүң ажыг тонна өдекти төгери көрдүнген улуг ажылдар турда-ла, а колхозтарның удуртукчулары дүвүревейн турарлар.

Тараа болгаш мал чеми культураларның үрезиннерин колхозтар четчир кылдыр белеткеп албаннар. Четпес үрезиннерни күрүнеден алыр хөөнге алыскаш, колхозтарның баштаар черлери боттарының инициативазын үндүрбейн, үрезин тывар талазы-биле хемчег албайн турарлар.

Районда ногаа болгаш картофель тарылгазынга белеткелдер барык ам-даа эгелевээн. Колхозтарда бар парниктер эвир чылгы күскү хевээр харда бастырган чыдар, рамалары үрелих хевээр. Ногаа өстүрер звеноларны тургускан деп эрецгей чугаалар бар болза-даа, оларның семинарын эрттирбээн, ажылы-даа эгелевээн. Бо чылын колхозтарның чер ажылынга бир чаа культура — мал чеминге чигир свёклазының тарылгазын эгелеп чорудары болур.

Часкы хову ажылдарынга белеткелдериң амгы кол үүлү болза механизатор кадрларны болгаш хову ажылдакчыларын, звенолар удуртукчуларын болгаш бригадирлерни шын шилип ап, оларның ажыл хуваалдазын кылып, бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып көөрү болур. Гус-тус колхозтарның агрономнары болгаш районнуң көдээ ажыл-агый инспекциязының кол агроному часкы тарылгага бүгү белеткелдерни холга ап, тодаргай удуртур болгаш хынаар ужурлуг. Суггат бугаларының септелгезинин дугайында, кывар болгаш чаар материалдарны чогуур хереглел өзүгаар сөөртүп ап, хову турлагларынга оларны кадагалаар талазы-биле белеткелдерни база кичээнгейге алза чогуур.

Чеди чылдың үшкү чылында чер ажылының талазы-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны болгаш алган бот-хүлээлгелерни херек кырынга күүседир төлээде, Тес-Хемниң колхозтары часкы хову ажылдарынга белеткелдерни мурнуку чылдардаазы ышкаш эрецгейлээр практикадан үндезини-биле чайлаар ужурлуг.

О. МАНДАРЫЙ,
«Шынның» корреспондентизи.

Чеди чылдың үшкү чазы

Ставрополь *Воронцово-Александровский районунуң ажыл-агыйлары кукуруза тарыыр баштайгы мүң-мүң гектар аңгысты илиртээн. Бо чылын ол культураның тарылгазы чеди мүң гектарга немей калбарар.*

Осетияда час. *Моздок ховузунуң делгемнериндэн Кавказ дагларынга чедир хову ажылдары калбак-фронт-биле чоруп турар. Ховулуг районнарның ажыл-агыйлары хөрзүннүң шыгын базырар дээш демиселди калбарткан. Ийи хүннүң дургузунда механизаторлар бүгү шөлдүң барык шуптузун илиртээн. Моздок районнуң тараажылары эрге чажар тараа культураларының тарылгазын республикада бир-ле дугаарында эгелээн. Баштайгы үүс-үүс гектар шөлдерге тарааны чашкан.*

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің киирип келгенин өзүгаар ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиуму ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин электроннуг техника талазы-биле Күрүне комителин тургускан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің электроннуг техника талазы-биле Күрүне комитединиң Даргазынга—ССРЭ-ниң Министринге эш Александр Иванович Шокинни ССРЭ-нин Дээди Совединің Президиуму томуйлаан.

П. С. Хрущев Алма-Атада

АЛМА-АТА, март 17. (СЭТА). Бүгүн СЭКП ТК-ның Бирги секретары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинің Даргазы эш Н. С. Хрущев Алма-Атада чедип келген. Н. С. Хрущев Казахстанның көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралының ажылынга киржир.

Республиканың найысылалынче чоруп ора орук айы-биле Н. С Хрущев хой ажылының «Рославльский» совхозка чораан.

Маршал Р. Я. Малиновский Моолда

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). ССРЭ-нин Камгалал министри, Совет Эвилелинин Маршалы Р. Я. Малиновский баштаан совет шериг төлээлери март 16-да Улан-Баторда чеде берген. МАР-ның чазаанның чалаанын өзүгаар совет шериг төлээлери Моолдуң улустуң шериглериниң 40 чыл болуур байырлалынга киржир. Моол найысылалдың хөй-ниитизин найыралдыг Совет Эвилелинден келген күндүлүг аалчыларны чүреткин ханызындан уткуп алган.

Акы-дүнма Моолдуң найысылалынга чоруп турарының баштайгы шактарында Р. Я. Малиновский улустуң шериглериниң министри генерал полковник Ж. Лхагвасүрэн-биле ужурашкан болгаш МАР-ның Министрлер Чөвүлелинин даргазы Ю. Цеденбалга чораан.

Пландан ажыр

Татарияның нефтичилери чеди чылдың үшкү чылында пландан ажыр үүс-үүс муң тонна нефтини, оортан чартык миллион тонна нефтини СЭКП-ниң XXII съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир берген турар. Ол хүлээлгеге киириштир он-он муң тонна нефтини тыпкан. Ажылдап турар суурга бүрүзүнүң доктаамал ажылдаарын хандырар дээш чарышты ам нефтичилер калбарткан.

БҮГҮ ЧУРТ ДЕМДЕГЛЕП ТУРАР

Париж коммуназының 90 чыл оюнга

МОСКВА, (СЭТА). Совет улус, бүгү социалистиг лагерьниң ажылчы чоннары, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен Париж коммуназының 90 чыл болган оюн калбаа-биле демдеглеп турар. СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмниң Институдунун, ниити эртемнер Академиязының болгаш партияның Дээди школазының март 17-де ажыттынган каттышкан эртем сессиязын делегейиниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнде ол кайгамчыктыг хүнге турасказаткан.

Сессия бодунуң ажылын партияның Дээди школазының аудиториязынга эгелээн, ол аудиория 1919 чылда Владимир Ильич Ленин чүве чугаалап турган.

Найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, төөгү эртемденнери, Россияга революстуг шимчээшкининиң хоочун ажылдакчылары сессияда киржип турар.

Хуралды СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмниң Институдунуң директору П. Н. Поспелов допчу чугаазы-биле ажыткан.

Төөгү эртемнериниң доктору профессор И. С. Галкин «Париж коммуназының 90 чылы болгаш ооң революстуг чаңчылдары» деп илеткелди кылган. «Пролетарлыг интернационализм—Париж коммуназының тугу», «Париж коммуназы болгаш I Интернационал» деп дыңнадыглар сессияның программазында база киирип турар.

Париж коммуназының 90 чыл болган оюнга холбаштыр партияның Дээди школазында ном-чуруулга делгелгезин организастаан.

Грузия Париж коммуназының 90 чыл оюнга

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Өлүм чок херектери Совет Эвилелинің коммунистиг тургузуушкунунуң чедиишкиннеринде болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң тиилелгелеринде чурттап турар Париж коммуназының 90 чыл болган оюнун кайгамчыктыг хүнүн грузин улус калбаа-биле демдеглеп турар. Тбилисинин И. В. Сталин аттыг паровоз-вагон септелге заводунда, «Совет Грузия» деп камвол-шекпен комбинадында, Сухиминин локомотив депозунда, албан черлеринде, колхозтарда болгаш совхозтарда «Париж коммуназын чарлаан хүнүнден бээр 90 чыл болганы», «Ажылчы чоннарның хосталгалыг демиселинге Париж коммуназының ужур-дузазы» болгаш өске-даа темаларга лекцияларны болгаш илеткелдерни номчуп турар. Чогаал-чуруулга делгелгелерин организастаан.

СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизмниң Институдунуң грузин салбыры, Тбилисинин И. В. Сталин аттыг күрүне университеди, Грузиниң Эртемнер академиязының И. А. Джавахишвили аттыг төөгү институдуну каттышкан эртем сессиязын ол кайгамчыктыг хүнге турасказаткан.

Коммунарлар дугайында шии

ТАГАНРОГ. (СЭТА). «Марсельеза» амыдыралды көргүзүп турар кылдыр дыңналып турган. Коммунарларның ханазында коммунаның өлүм чок ажылдакчыларын Ш. Делеклюзтуң, А. Варленнин, Р. Ригонуң, Луиза Мишельдин, Я. Дамбровскийнин, Елизавета Дмитриеванын чуруктарын чураап аскан. Таганрогтуң А. П. Чехов аттыг драма театрының Париж коммуназының 90 чыл оюнга турасказаткан «Монмартра дөңнерде» деп шиизи шак ынчаар эгелээр.

Театрның коллективиниң москвачы драматург М. Агатов-биле кады чогааткан шиизи баррикадаларга коммунарларның демиселинин шинчизин бодалга шуут-ла киирип келир.

Шии улуг чедиишкин-биле эткен.

Кызыл тукту салбас дээш

Улуг-Хем районнуң колхозтарының, совхозтарының сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш моон соңгаар сүт саалдазының көвүдедириниң аргаларын хереглеп, хемчеглерин ап турар. Фермалар аразында социалистиг чарыштың түңнели үнген.

Бо чылдың январь эгезинден бээр марттың баштайгы чартыынга чедир сүт саалдазының талазы-биле дээре черни эзлеп, инек бүрүзүнден 210 кг суттуг саггаан «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем фермазынга СЭКП райкому болгаш райкүүсконг сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Ол ферманың саанчы бүрүзүнде 17 саар инек быжыглаттынган. Саанчылар Ш. Билимаа, Л. Попова, С. Адамаа олар сүт саалдазының талазы-биле совхозтуң өске саанчыларын ажыр турар. Совхозтуң дирекциязы дээре ажылдаан саанчыларны өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан. Саанчылар, кадарчылар инектериниң чемгерилгезин, ажаалгазын улам-на күштелдирип, кажааларының адаан аштап-арыглап тургаш, инек бүрүзүнден сүт саалдазын көвүдедирин, шилчиир Кызыл тукту салбас дээш күзениишкинниг ажылдаарын демдеглээннер.

А. ДОНГАК.

Сорук киириишкин

Совет Эвилелинің Коммунистиг партиязының өөлчеглиг XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш Барын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары тодаргай хүлээлгелерни ап турар. Төрээн партиязының алдарлыг съездизинге белек кылдыр бо чылын 180 гектар шөлге кукурузаны тарааш, ооң га бүрүзүнден 300 центнерден өрү ногаан массаны алырын, совхозтуң суурунга 500 ыышты тарып олуртурун олар хүлээнип алган, сорук киириишкинни ажылдап эгелээннер.

Совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип, өзүнге ээ болуп шыдаарлар. Ынчаарга, совхозтуң дирекция черинин талазындан аныяктарның кукуруза звенозунга деткимчени көргүзери күзенчиг-дир.

Э. ООРЖАК,
совхозта комсомол организациязының секретары.

Колхозтар чаа техника-биле чепсегленип турар

Крым область. Крымның колхозчу ажыл-агыйларында чаа техника немежип барып турар. Симферопольдуң септелге-техника станциязы колхозтарга садары-биле көдээ ажыл-агыйның бедик бүдүрүкчүлүг эң чаа хөй-хөй машиналарын болгаш механизмнерин алган, оларның аразында дүрген чоруур «Т-75» деп тракторлар, кукурузаның борбак баштарын арыглаар механиктиг кожулда машиналары, Харьков заводунуң садтарны болгаш виноградниктерни сайзырады ажылдап кылыр кызыы габариттиг тракторлары бар. Чаа техника болза СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин алдарлыы-биле күүседирде көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыл-ишчилеринге дузалаар.

Чурукта: колхозтарга садары-биле Симферопольдуң септелге-техника станциязының алганы ХТЗ дээр кызыы габариттиг чаа тракторлары.

Фото Г. Бородиннин. СЭТА-ның фотохрониказы.

Мурнакчы үлегер

Бистиң колхозтуң ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылында коммунистерниң 40 ажыг хуузу быжыглаттынган. Олар боттарының онаашкан ажыл-херектерин үлегерлиг чорудуп турарлар.

Хоочун хойжу коммунистер Б. Биче-оол, С. Баян-оол. С. Сенджы, Б. Балдай-оол оларның кадындыда хойларның күжү эки. Ооллаан хойларның чаш төлүн хойжулар бүрүн камгалап ап турарлар.

Партия Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин, а ол ышкаш Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чөвүлел хуралынга эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын база Сибирьниң бүгү колхозчуларынга болгаш совхозтар ажылчыннарынга хуралдың киржикчилериниң Кыйгырыын танышпышаан, коммунистер боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Чижээ, эш Б. Биче-оол бо чылын 100 баш төрүүр хойга онаашгыр 115 хураганны өстүрерин, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген. Эш С. Баян-оол хоюнуң чаш төлүн бүрүн камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 3 кг дүктү кыргып алыр деп сорулганы салып алган. Бо ышкаш бедиткен хүлээлгелерни өске-даа коммунистер боттарынга албышаан, бүгү малчыннарга мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

М. ДАВАА.
Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозу.

Агитаторлар семинары

Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта партия организациязының агитаторларның семинары чоокта чаа эткен. Семинарга 1961 чылда колхозтуң алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш агитаторларның сорулгазын чугаалашкан. Ооң-биле кады «Бүгү делегей байдалының дугайында» лекцияны СЭКП райкомунуң секретары эш А. Аракчаа номчаан. Семинарга беседага белеткениниң дугайында методиктиг сүме болгаш агитаторларның дуржулга солчуушкуну база болган.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Партия хуралы

Партия хуралы — коммунистиг кижизидилгениң школазы болур ужурлуг, ынчангаш оон кижизидикчи, организакчы ролюн, идейлиг деннелин бедидери улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырында партия организациязы коммунистернин хуралын белеткел чокка, чавыс деннелдиг эрттирип турар, тодаргайлаарга СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле райком пленумунуң доктаалын танышкан хуралга коммунистернин эвээш кезии олурушканнар, хуралдың чарлалын коммунистерге чедир дыннатпаанындан партия хуралы айыткан шагында эгелеваан, эштер Давакай, Чапыйлан, Промохова олар анаа 30 — 47 минута озалдап келгеннер.

Көк-Чыраа көдээ Советтиң даргазы, партбюронуң кежигүнү эш Сыгыр-оол илеткел орту кирип турда чедип келген. Көк-Чыраадан элээн ырак, совхозтуң Алдыы-Шыная участогунда коммунистер хуралга четкилеп келген турда, Көк-Чыраа суурда чурттап турар эштер Чашоол, Хууракай болгаш өскелер-даа анаа келбээннер.

Үстүнде четпестерниң кол чылдагааны болза, ол партия организациязының секретары эш Сагояковтуң талазындан партийжи чурумну быжыг тударын коммунистерден шыңгыы негевейн турарында. — Коммунистернин ден кезии келбээн турда хуралды эгелээри бисте чанчыл болган — деп, чамдык коммунистер чугаалап турганнар.

Партбюронуң база бир четпес чүүлү болза партия организациязының ажыл планын партия хуралына тургузуп чугаалаштырбайн турарында дээрзин айытса чөгүүр. Бир эвес ажыл планын хуралга бадыладып ап турган болза, партия хуралын белеткелдиг эрттиреринге, партия кежигүннериниң хуралга идепкейлиг киржиринге ол чорук улуг ужур-дузалыг болур кийик.

— Партия хуралдарынга үргүлчү олуржуп келдим. СЭКП-ниң Уставын ёзугаар партия хуралы ай санында бир удаа болуп турар, ындыг-даа болза партия организациязының ажыл планын, хуралга кандыг айтырыгларны чугаалажырын черле дыннаваас кижи-дир мен. Ол дээрге партийжи организастыг ажылдың четпези-дир — деп, коммунист эш Папый-оол шын чугаалаан.

Партия организациязының негелдезинин четпезинден чамдык коммунистер оналаашкан ажыл-хереэнге харыысалга чогун илередип турар. Чижээ, Алдыы-Шыныаада сүт-бараан фермазының учетчиги эш Мачылай фермада бар четпестерни чайладырының улуу, харын арагалаар чорукка боду сундуккаш, учет-отчетту шуут сандараткан турган.

Чамдык коммунистернин талазындан партийжи сагылга-чурумну үреп, партия хуралынга болгаш партия чырыдышкынының кичээлдеринге келбейн турда, оларны партбюрога чугаалашпайн, чогуур хемчег албайн турарын коммунистер шыңгыы шүүмчүлээн. Партия организациязының учедунда турар коммунист эш И. Горбунов партия хуралын каш-даа үскен, эрткен чылдың февральдан эгелеп кежигүн дадывырын хавыртпастаан. Ынчаарга партбюро оон дугайында айтырыгны мынчага чедир шиитпирлевейн келген.

СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, төөгүлүг чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге коммунистернин мурнакчы ролюн улам-на бедидери партия организациязының кол сорулгазы болур.

Ынчангаш партия хуралдарының идей-политиктиг деннелин белидип, оларның шиитпирин күүседиринге бүгү коммунистерниң киржилгезин хандырары чугула.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» корреспондентизи.

Организас-массалыг ажылы экижип турар

Тожу районнуң Азас көдээ Советтиң 1960 чылда областың көдээ Советтериниң аразында болган социалистиг чарышка ийиги черни алган. Советтиң ажылында бир кол чедиишкинниг талазы болза, организас-массалыг ажылды экижидип, хөй-ниитинин күжүнге даянып турарында болур.

Сессияларга болгаш күүсков хуралдарынга колхоз будурулгезинче угланган айтырыгларны каш удаа чугаалажып келген. Аная депутаттар, күүсков кежигүннери болгаш активчилер чугула санал-оналын берип турганнар. Депутаттар Федор Лопсан, Баразн Чигжит, Константин Самбайлык, Борис Самыйлык олар боттарының оналаашкан округтарынга барып, сонгукчулар-биле өй-шаанда ужуражып келгеннер. Ам оларны чон депутаттарга база катап сонгуп алган, улуг идетелин көргүскеннер. Чер-чер Советтеринге болуп эрткен сонгуулдаларда көдээ Советтин 10 депутаттары база катап сонгуттурган.

Улус өредилгезинин болгаш культура-амыдыралдың база көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиялар (даргалары эштер Кол Дастай-оол, Оюн Кара-оол) үе-үелеп кандыг-бир чугула айтырыгны көдүрүп үндүрүп турарлар. Ол комиссияларның белеткеп келгени-биле Толбулда болгаш Данмалыкта мал кыштагларынга улуг делгем кажаалдарны тудар, Толбулда сүт-бараан фермазынга чаа клубту тудар дугайында айтырыгларны күүсковга чугаалашкан. Ам ол ажылдар кылдыңган.

Кудумчу комитеттеринин ажылы мурнуку чылдарга бодаарга бо көдээ Советте элээн экижээн. Чижээ, Малчын кудумчузунда комитет даргазы эш Кол Чолдак-Серен комитеттиң кежигүннерин чыып алгаш, кылып чорудар ажылдарны баш удур чугаалажып турар. Ол комитет Адыр-Кежиг суурнуң чаагайжыдылгазының дугайында, бажыннарга культурлуг амыдырал-чуртталга дугайында айтырыгларны күүсков хуралынга чугаалажыры-биле белеткеп киирип турган. Ам ол ажылын база-ла үргүлчүлеп, тускай ажылчы планны чогаадып алган. Өске-даа кудумчу комитеттериниң ажылында эки көргүзүглер бар.

Организас-массалыг ажылды экижидип, хөй-ниитинин, бот-идепкейинге даянып ажылдап турган, Азас көдээ Соведи (күүсков даргазы эш К. Сонайбан) бодунуң чаржып турары Ий көдээ Соведин ажыл-агайының болгаш культура тургузуушкынунуң хөй-хөй көргүзүглериниң талазы-биле ашкан. Бо көдээ Советке хамааржып турар «Совет Тыва» колхоз эрткен чылда күүне мурнунга алган хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүсеткен.

М. ОНДАР-ООЛ,
облкүүскомнуң инструктору.

АНЧЫЛАРНЫҢ ТЫВЫЖЫ

Анчы кижи анназын дээн аннарны канчап-ла дүрген болгаш хөйну өлүрерин орадлажыр. Ол ындыг-ла белен эвес, оларны тып алырынга кажар арга, дуржулга күш негеттинер.

Ан база кажар болгай, кижиге туттурбас болгаш өлүртпес дээш ол дыка орадлажыр. Бии-Хем районнуң сураглыг анчызы Степан Иванович Беленков бөрү кирзин дээш бир черге кажпа салып каан. Анаа бөрү шынап-ла туттуна берген. Ол араатан какпадан адырлып алыр дээш бодунуң кажпага кактырып алган даванын үзе ызырып алган, ынчалза-даа оон сиири үзүлбээн, ол үеде эш Беленков аная чеде берген болгаш бөрүну адып алган.

Степан Иванович бо чылдың аңныыр сезонунда 3 бөрүну (оон иштинде 1 кыс бөрү), 17 дилгини, 1 кырзаны, 53 диннни, 5 кишти өлүрген болгаш оларның кештерин күүнеге дужаган болгаш 8 эликти өлүрген.

Аразында социалистиг чарыштыг ийи анчыларның кайызындаа районнуң белеткелдер пунктузунга бо-да көрүп болур. Степан Ивановичиниң анчы Маады Чончун «Кызыл тоолчын» колхозтуң Хут фермада чурттап турар. Ол бадуржулгалыг болгаш суг анчы.

— Аңнап, черге чоруу чаңчыккан мең. Тайгаларга руурга солун-на болдур агаары безин чаагай чыттыр деп, эш Чончун чугаалап

Ол, бо чылдың аңныыр нунда 4 бөрүну (оон иштинде кыс бөрү), 7 кишти, 15 ди 4 кырзаны, 2 чекпени өлү шупту кештерни күүнеге жаган болгаш 4 эликти өлү Районнуң бо ийи анчылар кайызы-даа центросоюзтун үлел бижиктери-биле шанн лаан.

Чурукта: Чончун (уст биле Беленков (адаанда) ның күүнеге дужаар рының кештерин тудуп турары.

И. ГОЛА
Фото авторну

Мастер

Кызылдың бирги чүк АТК-зының чолаачызы Николай Михайлович Безотечество автомашина башкарылгазында 16 чыл ажылдап келген. Ол үениң дургузунда кандыг оналаалаарны күүсетпээн, чеже бергелерге таварышпаан дээр. Оон техникага камныг, мергежилдиг аргалары, күш-ажылга ынак, ак-сеткилдиг мөзү-шынары даалгаларны эрестиг боттандырарына, бергелерни тиилеп эрттиреринге дузалаан.

Башкарыкчыга мастер Николай Михайлович айның 25 — 26 хүннерин орук шугумунга ажылдап турар. Сөөртүлге планын ол 1956 чылда — 110 хуу, 1958 чылда — 127 хуу, 1960 чылда — 136 хуу күүсеткен. Сөөлгү беш чылдарда 5155 литр бензин камналгалыг болган.

Автотранспорт конторазының коллективинде эш Моностыршиннин удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү Николай Михайлович бо чылдың январьда бүдүрүлге планын 164,5 хуу күүсеткен. Эш Безотечествонуң мөөн соңгаар улам бедик көргүзүглерлиг болурун күзээлинер.

А. БАТАЛОВ.

Херээженнерниң киржилгези

Улуг-Хем районда «Чодураа» көдээ ажыл-агый артелиниң херээжен колхозчулары артель будурулгезинге идепкейлиг киржип, төрээн колхозунуң экономиказын хөгжүдер дээш демиселге салыышкынын киирип турар. Колхоз будурулгезинин янзы-бүрү участоктарында 200 ажыг херээженнер бар, оларның хөй нуруузу хүлээнген ажылын ак-сеткилдиг кылып турар.

Колхозтуң № 3 сүт-бараан фермазында эш М. Чанчымаа чеди чылдың ийиги чылында бодунга быжыглаан инектериниң бирээзиннинне 1300 кг сүттү, № 1 сүт-бараан фермазында эш Ш. Калбак-кыс — 1260 кг сүттү саганнар. Ол саанчылар СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш эрткен чылдаазындан хөй сүттү саарын хүлээнип алган сорук киришкиннинг ажылдап турарлар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң январь Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Н. С. Хрущевтуң практиктиг эн чугула саналдарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырар, СЭКП-ниң XXII съездизинге төлептиг ужуражыр дээш хаван ажаакчызы эш К. Самбуу 1961 чылда 250 хаван оолдарын өстүрерин хүлээнген, а эрткен чылын ол 200 хаваннарны өстүрген.

С. ЧАЛЗЫП.

Хуучуларның саналындан

Чаа-Хөл райпозунуң Булун-Терек суурда хуучулар кежигүннериниң хуралынга райпонуң болгаш Кызыл-Даг көдээ магазиннин ажылының дугайын чугаалашкан. Эрткен чылда райпо ниитинин чемненилге черлериниң база белеткел планнарын күүсеткен-даа болза, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Кызыл-Даг магазини районнуң өске садыг, магазиннерине бодаарга, ан-не куду түннелдиг болуп, бараан саарылгазының ай планнарын күүсетпейн келген. Оон кол-ла чылдагааннары болза, колхозчуларга колхоз акша авансызын өй-шаанда бербээнинде, чугула хереглээр бараннарны хереглекчилериниң негелдезин ёзугаар чедирип эккеп бергенин хуучулар чугаалааннар.

Хуучу кежигүн эш Доптуг-оолдуң саналдааны болза, бистин бо магазинивисте чугула хереглеттинер бараннар, чижээ, чиик өртектиг шокар цестер, тюльдер, бичии хемчеэлдиг уруглар хеви чок болуп турар. Магазин эргелекчизи эш А. Бытотов ырак-узакта чурттап турар малчыннарга көжер садыгны үр үеле организаставаан. Булун-Терек көдээ Совединиң талазындан садыг ажылынче кичээнгей салбайн турарын эш Шактар чугаалаан. Көдээ күүсковнуң хуралдарынга садыг ажылынче угланган айтырыгларны барык-ла тургуспайн турган. Көдээ магазиннин лаңгыы комиссиязының даргазы эш Лопсан Ёндан хуучулар хуралынга отчёт илеткелин бербээн.

Хуучуларның бо хуралынга санал, шүүмчүлелдер шыңгыы болган. Садыг ажылын экижидиринче угланган хемчеглерни хуралга чугаалашкан.

М. СУНДУКАЙ.

Малчынның соруктуг сөзү

Индирге эрес-шоваа характарлыг, хүлер шырайлыг, кижи орту назылыг, бажын дөңгүрертип алган кижи, тодарлыг кара тонунуң үүгле хөрээ көстүр кылдыр туруп алды. Кирбиктериниң аразынга ийи чоога дет сыгыглар хөлегелени бергеш, мырыңайла оожум үн-биле эгеледи:

— Дагда эвес, индирде үнүп келдим. Мөөн мурнумда хойлар эвес, колхозчулар саадап турардыр. Чон мурнунга сөс ап, шырак хүлээлге алыры—амыр эвес дээрзин миннин тур мен. Кадарчы эш Одай-оол мени ам чаа чарышка кыйгырды. Четтирдим! «Төөлиниң» сураглыг хойжузу Иргит Доржу, мөөн аттажым база-ла чаржыыл деп турарын райком төлээзи дыңнатты. Эрткен чылын эш Калдар-оол-биле чарышка түннел багай эвес болганын дыңнадынар. Үстүнде кыйгырыгларны хүлээп тур мен. Хүлээлгени алгаш—күүсет дээри-ле шын. Улуг аас этпес мен. Бо чылын хайгааралымда ирт бүрүзүнден-не 3 кг 300 грамм дүктү, оон баш бүрүде семиртилгезин 45—50 кг чедир алырын база кыштаамга чурттаар бажыңны тудуп, 10 тонна сигеннни кезерин бо бедик индирден хүлээндим!

«Малчын» колхозтуң бүгү кежигүннериниң хуралынга Мөңгүн-Тайганың дээре хойжуларының бирээзи Салчак Доржу Канчыыр-ооловичиниң алган хүлээлгези ындыг.

Эрткен чылын ол-ла хойжу ирт бүрүзүнден-не 2 кг 700 грамм дүктү алган болгаш Көк-Дөргүнде чазаанга кажааларны бодунуң күжү-биле туткан.

Малдың чемин, чыдынын, одарын Салчак Доржу доктаамал эки байдалга тургузуп келген. Оон коданында 427 ирт бо хүннерде менди, семис-шырак ыыш ажып турар.

Салчак Доржу Канчыыр-ооловичиниң кызымаккай күш-ажылы дээш ону район Совединиң депутадынга соңгаан.

М. САЛЧАК.

„Торгалыгның“ кукурузачылары

ХАНДАГАЙТЫ. (Телефон-биле). «Торгалыг» колхозтуң комсомолчу Тумат Доктугуга удурткан аныяктар бригадазы эрткен чылын 110 гектарга кукуруза тараан, оон гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 350 центнер ногаан массаны өстүрүп ажааган. Олар бо чылын оон-даа бедик көргүзүглерлиг болуру-биле хынамчалыг белеткеним турар.

Кукуруза тарыыр 300 гекта шөлдү шилип алган, Үрезин Бригадада «ДТ-54» база русь» — мындыг 2 трактора колхоз баштаар чери быжыглаг ген. Тракторлар болгаш өс техникалар, дериг-херексел с тинген. Чемишчидилгеге өдек түлгезин улам күштелдирип т

ЧАГААЛАР ПАРЛАТТЫНГАН СООНДА

«Колхозта бир чугула айтырыг“

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң баштаар чериниң тудут ажылынче кичээнгей салбайн келгени-биле кылдынган тудугларның шынарының багайын, планда көрдүнген тудугларның күүсеттинмейн турарын база колхозтуң автомашиналарының эдилелиниң багайы-биле эрткен чылын садып алган 4 машинаның сандан үнүп үредгенин илереткен, эш С. Шыырптың корреспонденциязы февраль 25-те үнген «Шынга» парлаттынган.

Колхозта партия организациязының секретары эш С. Очур-о редакцияга дыңнатканы-биле га, корреспонденцияда айытт фактылар бадыткаттының тура гаш ол дугайын коммунист нити хуралынга чугаалажып геш, тудугларны төлевилел ёз кылыр, шынарын экижидер б механизатор кадрларның техн билиин бедидип тургаш, кол машина-техниказын шын ажы талазы-биле хемчеглерни парт ганизациязы болгаш колхоз ба чери ажылдап кылган.

„Баажызы шоолуг эвес“

Мындыг эге-биле Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң төвү—Мугур-Аксы суурда чүнар бажыңның болгаш электростанцияның ажылдавайн турарын шүүмчүлээн эш С. Майнактың корреспонденциязы № 49 (4839) «Шынга парлаттынган.

«Малчын» колхозта партия эге организациязының секретары эш С. Очур-ооллуң харыылааны ук корреспонденцияны парт организациязының болгаш баштаар чериниң каттышкан лынга чугаалажып көргеш, бажыңны ажыткан болгаш ам дап турар. Электростанция чок кезектерин тып, чоокку электри чырыткызын бөөр х лерни ап турар.

Чагаа парлаттынмаза-даа...

Бай-Тайга районнуң Каргы көдээ Совединде почта чедирилгезинде улуг четпестер бары-биле «Малчын» колхозтуң ырак кыштаглында малчыннарга почтаның үзүктелиишкинниг барып турарын К. Кандан редакцияга бижээн.

Редакцияның чоруткан материалынга колхозта партия организациязының секретары эш С. Очур-о харыылааны-биле алырга, Аксы харылзаа салбырының дакчыларының хуралынга чедирилгезин чугаалажып организастыг хемчеглерни Үш почтачыга 2 кижини неме гускан. Ырак кыштагларда м нар чагылгаларын, чагаа-би рин доктаамал ап турар апар

Мергежилдиг садыгжылар

«Улуг-Хая» совхозунуң Арыг-Бажы участогунда көдээ магазин бараан саарылгазының талазы-биле районда көдээ магазиннериниң бирги черинде туруп турар. Оон ажылынга мындыг чедиишкин—садыгжылары Т. Ак-Көк биле Т. Макпың оларның ак-сеткилдиг, мергежилдиг ажылындан кол хамааржыр.

Садып алыкчыларның бараан болгаш аъш-чем-биле хандырылгазын үзүктелдирбес дээш олар магазинге чоннуң хереглелдерин өй-шаанда чедирип ап турар. Магазиннин ишти арыг-шевер, чылыг, бараннарын чурум-чыскаалдыг делгеп каан.

Ак-Көк биле Макпың бо чылдың февральда бараан саарылгазының планын 132 хуу күүседип, районнуң өске көдээ магазиннерин базала ашкан.

Т. ХОВАЛЫГ.
Улуг-Хем район.

„Четпестерни чайладыр

Бо өредилге чылында болгулаан чугула болуушкуннар партия чырыдышкынынга өредилгелериң уламна ханы утка-шынарлыг болдуруп, оон деннелин улам бедидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилериниң ноябрь Чөвүлел хуралының, СЭКП ТК-ның январь Пленумунуң төөгүлүг документилери марксисчилеиничи теорияны улам ыңай хөгжүтүшаан, хүн бүрүнүң практиктиг сорулгаларын чиге айтып турары-биле, ол документилерни ханызы-биле өрениринге улустуң улуг сонуургалын хайындырып, политбөлгүмнерге кичээлдерни улам организастыг, солун болдуруп турар. Сүт-Хөл районда партия чырыдышкынында бөлгүмнерниң хөй нуруузу харын шак ынчаар ажылдап турар.

Район иштинде тургустунган 16 бөлгүмнерниң иштинден «Сүт-Хөл» совхозтуң 3 — 4 дугаар салбырларында көдээ ажыл-агый экономиказы өренир бөлгүмнер (пропагандистери эштер М. Канчыыр-оол, О. Нима, М. Серен-Доржу) кичээлдерни бедик деннелге болгаш организастыг эрттирип турар. Ол бөлгүмнериң дыңнакчылары ниити теоретиктиг айтырыглар-биле чергелештир, аңаа турган колхозтарның экономиктиг көргүзүглерин анализтеп өреним турарлар. Дыңнакчылар көдээ ажыл-агый экономиказының чугула экономиктиг савалгаларын практикага шын ажыглап билир гларганнар. Ол ышкаш район төвүнде СЭКП төөгүзүн өренир бөлгүм кичээлдерни үзүктел чок эрттирип, өренип турар материалдарны амгы үениң сорулгалары-биле холбаштырып турар.

Партийжи-политиктиг өредилгениң ужур-дузазын чедир үнелевес чоруктар районнуң чамдык партия организацияларында бар болуп турарын айытпас аргажок. Совхозтуң «Алдан-Маадырда» болгаш Бора-Тайгада салбырларында партия организацияларының секретарьлары эштер С. Кюрю, М. Байскылан олар аңаа тургулаан политшколаларның ажылын экижидериниң орнунга, техника септелгезин дүргедедир деп сылдап алгаш, оларны таратпаан. Ынчаарга ол бөлгүмнерни катап тургузар дугайында СЭКП райкомунуң айтыышкынын амга чедир күүсетпейн турарлар.

Мурнунда Киров аттыг колхозка турган партия организациязының секретары эш О. Тыртык бо хүннерге чедир чаңгыс-даа бөлгүмнүң ажылын хынап көрбээн. Ында политбөлгүмнериниң пропагандистери Я. Данзырын, М. Элдик-оол, О. Очур-оол олар чаңгыс-даа кичээл эрттирбээн. Ол пропагандистерни партбюрога-даа, эге организациянның ниити хуралынга-даа чугаалажып көрбээн. Оон туржук, эш Данзырын аспирантурага өреним дээрге, бодунуң оналаашкан ажылынга болгаш хөй-ниити ажылынга идепкейлиг кижи деп характеристиканы ол берген.

Үстүнде көргүскен барымдаалар партия чырыдышкынының ажылында улуг четпестериниң барын көргүзүп турар болгаш ол четпестерни дарый чайладып, өредилге чылын чедиишкинниг доозар дээш партия эге организациялары боттуг хемчегларни алырын негеп турар.

О. ШАГДЫР-ООЛ.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунуң студентилериниң өөрениринге таарымчалыг бүгү байдалдар тургустунган. Кичээлдерге тускай эртемнер аайы-биле көргүзүг хереселдерин, малдарның, куштарның, үнүштерниң кадырып кылган дүрзүлерин, янзы-бүрү өредилге хереселдерин ажыглап турар.

Студентилерни практикаладып чорудар мурнунда оларны янзы-бүрү хереселдерни, приборларны чөп ажыглаарынга чаңчыктырып, ажыктыг сүмелерни берип турар. Ол билиглерни студентилер ханы шыңгээдип алзыннар дээш техникумнуң лаборантылары бүгү байдалдарны таарыштыр тургускан.

Чуруктарда: 1. Лаборантылар Людмила Остапенко болгаш Клавдия Потылицина. 2. Ветеринар салбырының үшкү курузунуң студентилери лабораториялыг кичээлде.

Фотозу **Э. Пиотровскийнии.**

Мал чеминге

ЭРЗИН. «Коммунизмче орук» колхоз мал чеми культураларның тарылгазынга кичээнгейни улгаттырган. Эрткен чылын кукурузаны чүгле 40 гектарга олурткан, оон гектарындан ортумаа-биле 110 центнер ногаан массаны алган. Ол районнуң байдалынга хамаарыштыр, ылаңгыя суггат чок шөлден баштайгы чылында ындыг дүүгт багай эвес көргүзүг болур.

Мал чеминге чугулазын, ылаңгыя сүт будүрерин көвүдедиринге үнелиин көргеш, «Коммунизмче орук» колхоз бо чылын кукурузаның шөлүн 130 гектар чедир калбартырын, а гектардан ортумаа-биле 250 центнерден эвээш эвес ногаан массаны өстүрүп алырын шиитпирлээн. Амгы үеде белеткел ажылын хынамчалыг чорудып турар. Чемишчидилгеге 140 тонна өдекти шөлде сөөртүп чедирген.

Колхозта парторганизация секретары эш Кара-ооллуң дыңнатканын ёзугаар алырга, бо чылын магарны 50 гектарга, хөй чылдыг сигеннерни 16 гектарга, чумизаны 50 гектарга тарыыр. Мал чеминге 50 гектар арбайны болгаш 75 гектар зеленканы база тарыыр.

Аныяк салгакчыларны к дер ажылга башы Ондар Баазаңовна чээрби чыл ажыг дургузунда киржип келген. ак-сеткилдиг бараан болганы ол «улус өредилгезиниң тер деп хөрек демдээ-биле шаңна

Чылбак Баазаңовна — уругнуң иези. Оон улуг оглу ил 10 классты чедишкинни каш, комсомолчу путёвка-б Довурак даг-дугу комби тудуунда ажылдап турар. класста өренип турар Бор акызының үлегерин эдерер. класста кончуг эки өренип

Чылбак Баазаңовна эш-е ада-иелерге хүндүлелдиг. Ол Хөл районнуң Бора-Тайга кө вединиң депутады.

ЧУРУКТА: башы Ондар Ч
Фотозу **СОСКУР-ООЛ**

Дыштаныр хүнге арын

Бистиң ыраажывыс

Шээр малды семиртирде
Шеми бажы серин чайлаг,
Арбын малды азыраарда
Арыг бажы амыр чайлаг...

Бо сөстерге Конгар Хүргүлектиң ырлаанын областың хөгжүмшин театрынга-даа, культура бажыңнарының болгаш клубтарның сценаларынга-даа, радиога-даа чон улуг сонуургал-биле болгаш таалаашкын-биле дыңнап турар. Оон ырлаарын дыңнаваан болгаш билбес кижи бистиң Тываның кайы-даа булуңнарында ховар деп чугаалап болур. Оон өткүт болгаш музыкалыг үнүн Тожунуң аңчыларындан эгелээш, Мөңгүн-Тайганың малчыннарынга чедир, Кызылдың школачыларындан эгелээш, Ак-Довурактың тудугжуларынга чедир кижилер күзелдии-биле, катап-катап дыңнаксаар.

— Школага өөренип тургаш, уран үүл бөлүмүүге киржип, ырлаарынга кончуг сонуургалдыг турганымны ам-даа утпас мен—деп, Хүргүлек сактып орар.

Хүргүлекти мен 1941 чылдан бээр эки билир мен. Ол чылдың кыжынында он чеди харлыг бичии уруг Кызылга театр училищезинге кээп кирген. Училищеге киргениниң баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бодунуң уран үүлге сонуургалдыын, ыраажы талантызын көргүскен. Театр училищезин ол чедиишкиниг дооскаш, бодунуң амыдыралын театр-биле шуут холбаштырган.

Конгар Хүргүлек ам совет Тываның сураглыг артистериниң бирээзи апарган. Ол ам-улустуң ырларындан эгелээш, совет болгаш классиктиг композиторларның ырларынга чедир хөй-хөй ырларны чедиишкиниг ырлап, бодунуң талантызы-биле чоннуң ынакшылын болгаш хүндүткелин чедип алган.

Хүргүлек үүле талантылыг ыраажы эвес, харын база кызымак чүткүлдүг-биле шин артизи кылдыр бодун белеткен шыдаан. Областың хөгжүм-шин театрының сценазынга үнүп турар кол-кол шиилериниң барык шуптузунга ол киржип турар. С. Токаның «Төңгүр-оол» деп шиизинде Чочайның ролюн, «Боттанган күзелде» Чечекмааның ролюн, В. Көк-оолдуң «Хайыран-бодунда» Ураның ролюн Хүргүлек чедиишкиниг күүседип турар. Ол ышкаш «Боолуг кижи», «Васса Железнева», «Москвада час», «Платон Кречет», «Дунай ындында Запорожец», «Кыдыы көзүлбес ыракта», «Төпкен хува», «Өңнүктериңе силерни манап тур» деп шиилерде база чугула рольдарны ол күүседип турар.

— «Васса Железнева» деп шиде Рошальдың ролюн күүседири, ол революсчу кижиниң оюур-хевирин көрүкчүлерге дамчыдары меңээ белен эвес турган. Ынчалза-даа ол рольду күүседиксээр изиг күзел-биле болгаш чаныш сыныш чок оралдажыышкын-биле ол бергени ажып эртип шыдаан мен — деп Хүргүлек чугаалап турар.

Шынап-ла Конгар Хүргүлек бодунуң соругдаан үүлүнге кызымак болгаш ажылга ынак кижи. Чоннуң мурнунга бараан болур деп бедик чаагай соруларга ону хей-ат киирип турар.

Бо чыл артиске ийи дапкыр болуушкуннарның чылы — областың хөгжүм-шин театрының 25 чыл ою болуп турар болгаш бодунуң театр шугумунга ажылдап келгениниң 20 чылын ол бо чылын демделгээр.

Эрткен үзүрби чылдарның дургузында Хүргүлектиң кызымаккай ажылы болгаш ылаңгыя тыва улустуң уран үүлүн улам чечектелдир хөгжүдериниң херээнге салыышкыны бедик үнелелдерни алган. Совет Тываның 10 чыл оюнда чазактың шаңналынга четкен—«Куш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнаткан. Оон ыңай хүндүлел бижиктер-биле болгаш өске-даа үүлдер-биле каш удаа шаңнадып келгени—артистиң өзүлдезин болгаш чонунга кызыгаар чок бердингенин херечилеп турар.

Тываның сураглыг чогаалчызы Степан Сарыг-оол мынча деп бижээн:

Күрүнеиң театрынга
Курьер-даа болуксаар мен.
Хүргүлектиң өткир үнүн
Хүннүң-даа бол дыңнаксаар мен.

Ынчаар ырлаарынга Хүргүлек төлептиг дээрзинге бистиң көрүкчүлеривис болгаш дыңнакчыларывыс каттыжар.

В. БИЧИИ-КЫС.

ТУЛЧУУШКУН

(«Бөдүүн тоожу» деп шүлүглелден).

Чанчын дөөрги Ян Ши-чао
Чаглыг эьт чип, шайын аартап,
Янчыыр соруп—үе чылзып,
Ямбыланып ора хүнзээн.
Элчи кээр деп медөө алган
Экскөндейниң шераглери
Кежиг аксы ыйылакка
Кежөөге дөөр хей-ле маналан.
Чалама—тук агаранап,
Чанчын чарлыын чарлап кээрин
Доскуулчулар дуран-биле
Топтап көрүп, харап келген.
— Дажын хөйлаан кулугур бе,
Даарталап чылзыр аан?—деп,
Имиртинде халаан доскуул.
Ийи өннүк сымырашкан.
— Кара баарлыы ол-ла-дыр — деп,
Чөгенмес эр Булаганның
Карганганын өөрү дыңнаан.
— Чөңгөлезе хөнүү боорлар.
Хүлер пар дег түрлүг эштиң
Хүрең арны арай хуулуп,
Оънну аарак чугаалааныын
Оон өөрү эскербөөннер.
Камыңнарның одаа өшкеш,
Карацгызы дендеп турда,
Каразынчыг шимчөөшкинни
Хайтыылчылар эскерип каан.
Боо тавы хире черде
Үш чүс ажыг камың солаан
Үнмерлешкек үнгеп орган,
Борбак даштар чууктаан ышкаш.
Сес—тос катап артык күжүн
Сезик чокта ажыглаар дөөн
Кара сагыш—каржы өжөн
Камыңнарны баштап чораан,
Дошкун согуш дөгексөөннер
Доскуулдарны тавартыпкан.
Пулеметтар шөйүк отту
Бүлгүрткештиң турувуткан.
Хайган октар: «Сыг-сыг» кыннып,
Кайтыккылап чаштап турда.
Бүргег дүнге дуглаткаштың.
Бүлзөлзөрин оралдашкан.
Граната—«частыр бөмбүк»
Кырындыва хөме баарга,
Шаап халдаан камың шерии
Чана дүшкен. Шимзөн читкен.
Оон соонда базы халдаан.
Он-даа катап атакалаан.
Коргулчун чаъс «шаннал» алгаш,
Коргуп-иргип, ойлап турган.
Чанныг дужүп, дидмирөөн дег
Чажырт-даа дөөр, кызыш-даа дөөр—
Үгер-боодан коргунчуг от
Үргүлчүлеп частып турган.
Канчангаш-ла, өөрү көөрге,
Булаганның өштүн, хаваан
Бузунду шой чире шаашкан.
Ханын бөглеп чадап чыткан...
Меннип турган хартаачыдан
Менди эреп болбас-даа бол,
Тайбың херек, ынчангаштың
Дайынчылар маная келген.
Түр-даа болза, чоннуң дыжын
Дүржөктардан камгалаар дөөш,
Эп-чөп-биле чугаалажыр —
Экскөндейниң херөө-ле ол.
Туразында бардам чанчын
Тулчуушкунче албадапкан—
Дошкун дажаң хүннү бадыр
Дооступ чадаан—кым-даа дыынмаан.
Ыш, от тынгаш, ышкамнаан хүн
Ырак сынче ажа берген.
Дүннүң соогу дидиренчиг,
Дүвүренчии оон-даа артык!
Мунга удур сокчурундан
Мугуриваан чеден маадыр
Чакпыыл октан чайлай дужүп,
Чалдан харап көрүп чыткан
Кеденгирлеп келген дайзын
Хараалдавайн боолай каапкаш,
Кезей берген эник ыт дег,
Хараганче чаштып турган,
Таптыг-ла дүн ортузу дөөр
Даштаашкыннар үзүктелбөөн...
Аштырып каан дайзын ынчан
Ажыт кирип, дезе берген
Чоннуң чолун сүзүк кылган
Чоргаар оолдар шүглүп үнген.
Барыын сыннар бизеннерин
Башкы хаяа шонувуткан.
Бажын шараан, холун боскаан
Балыг-быышын ашак кижи
Үнген хүнче кызыл тугун
Үзеш кылгаш, аттанышкан,
Чаакталдыр доңуп чыдар
Шакпын хемниң даажын дыңнап,
Кызылдарның отряды
Кырлы өрү өскевиткен...

Ю. КЮНЗЕГЕШ.

Аймактарның аас-кежии

«Чылан безин өтпес» дижир
Шыргай зим Тывамда бар.
Адыг-кириш ораай үнген
Аъргаларга ай, хүн туржук,
Тевененің үдү хире
Дээр кыланы хаая көстүр.
Аңаа арат, чечек чаптап,
Аңнап, каттап чуртап чораан.
Бөгүн ында геолог оол
Бөзүр даштан демир тыпкан.
Аърга эдээ оргулашка
Ажылчын суур тургустунган.
Хажыызында одарларда
Кадарчынын үнү өткүт,
Ховужукка оъттаан хөйлар
Ховаганнар хөледи ттер —
Ала-шөкар дириг «торгу»
Ак-көк дээрге ужуп үнер.
Кайгамчыктыг төрөөн черге
Дыка-дыка чоргаараар мен,
Хартыга дег доруун мунган
Тыва эрни магадаар мен!
Чаагай ишчи херөөн көргеш,
Халышпас дөөш хөделир мен.
Чараш күзел, сөзүн дыңнап,
Кайгап, өөруп олурар мен.
Авам адаан, ачам чагаан
Алдын дылым чамдык сөзүн
Казах, кыргыс, туркмен, узбек
Хамык эш-өөр база сөглөөр.
Кайыын тура аймактарның
Кады демниг магалыын аар!
Октябрының чалбыыш-одун
Орус улус кыпсып берген,
Аас-кежик оон тыптып,
Аймактарны дески тараан.

А. ДАРЖАА.

Чурукчунуң альбомундан

Областың көдээ ажыл-агыйының мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери.

Чурукчу **И. Салчак.**

Тойлап чоруп турда...

Эштер номчукчулар! Чоокта чаа бистиң номчукчуларывыстың бирээзи эш С. Көдей-оолдан чагаа алдывыс. Чагаазының иштинде чүүлү номчукчуларга дыңнатса артык эвес деп бодай-дыр бис. Ында кижи дыңнаар хире солун чүве-даа чок, ынчалза-даа, ындыг чорукту бистиң совет кижилер анаа эрттирип болбас. Эш С. Көдей-оол биске мынча деп бижип турар:

«Хүндүлүг эштер, Чидиг-оол, Ширбикей! Бистиң Тес-Хем районда Ленин аттыг колхозта Чооду Допчут-оол деп кижи бар. Даштындан көөрге күдер мага-боттуг, мөге-шыырак, ажылдаар чүве болза, чүнү-даа дескетлес хире, ыып дээн аныяк эр чүве. Ол хиреде оон чуртталгазын көөрге, ырмасынчыг. Оон дугайында улустуң үлегер-домаан ажыглап мынча деп болур: «Тоткан черге тосдаа хонар, арагалаан черге ай-даа болур».

Допчут-оол мынчап мага хандыр арагалап тойлап чоруп турда, оон кадайы, күжүр ие ийи чаш уругларыбиле ажыл-ижинге чединнейн, дыка берге байдалда чурттап турар. Чаагай ниитилелди тургузуп турар совет кижилерниң аразында ындыг. Допчут-оол дег, доң баарлыг ада канчап чоруурул, а оон кемчок чаш уруглары адазының ындыг өөдежогун кымга чарбыырларыл?..»

Эш С. Көдей-оолдуң моозу шынны айтырыг. Бис бодап көөрүүске, бо айтырыгны Берт-Дагның көдээ Советі, Ленин аттыг колхозтуң баштаар чери болгаш ол суурнуң чону харылаар ужурлуг. Хөйнүң каттышкан күзүнден эртер чүве бар эвес, Допчут-оолду шын орукче киирериниң аргалары-ла хөй.

Ол база-ла арга

(Бичии көргүзүг)

Киржикчилери:
Дарга,
Секретарь

Көжеге ажыттына бээрге, кыдыын долгандыр сандай салган делгем өрээл турар. Үзүн столдуң бажында база бир столду Т хевирлиг кылдыр доора салып каан. Дарга доора столда бажын туттунуп алган ханы бодал бодап олурар.

Секретарь (кирип келгеш, арай коргуп). Канчап баалыңар, дарга? Бажыңар аарып тур бе?

Дарга (улуг тынгаш). Чок, Башдаа аная.

Секретарь. Ынчаарга чүл, кандыг-бир багай чүве болган чүве боор бе, дарга?

Дарга. (Бажы-биле эжикче айытказ). Даштын коридорда улустуң хөйүнүң кончуун көрбес сен бе. Чеже кижи даңзылатты?

Секретарь. Чүс үш.

Дарга. Шупту квартира дугайы ыйнаан?

Секретарь. Ийе, дарга.

Дарга. Ону бодап олурарым бодур.

Секретарь. Шуптузунга чаа квартира бээр дугайын бе, дарга?

Дарга. Чок-аан. Квартира чок дугайында чүс үш кижиге чүс үш чылдагаан тыш чугаалаар болгай. Ол чылдагаан деп чүвен ындыг белен, орук аскында чытпас боор чүве-дир. Арга херек. Че, чылдагаандан тыпчып көр.

Секретарь. Чок, дарга! Мен черле шыдавас мен. (Үне бээр).

Дарга. Че, дараазында кымы!... Көжеге хаар.

В. САГААН-ООЛ.

Экиртиптер эми чок бе?

«Тес-Хем районда Ленин аттыг колхозтуң кежигүнү Оюн Мөнге колхоз» будурулгезинге киришпейн, хууда ажылын кылып, арагалаарынга өйлешкен».
(Бижикчи С. Чоодунуң чагаазындан»).

Амдызында адын сүрбейн.
Арбак-оол деп шолалап каал.
Төөгүзүн коптарбас мен.
Дөртен харга чедип чоруур,
Аът-даа чүүгүн ууп шыдаар,
Ажыл-иштиң үезинде.
Ындыг-даа бол, барасканнын
Ырмасынчыын канчаар силер:
Арны, бажы ыжык-тулуп,
Аскы, думчуу көвүк шуураан;
Аал чурт-даа, ажыл иш-даа
Арагага уттундурган;
Чеди-сес-даа хонуктарда
Секперевес, элээревес,
Ийи караа өлеررген,
Идик-хеви авырарган,
Ында-мында ушкан-турган,
Ырлаан, буулаан — даалы бо-ла.
Бирде-бирде көргүлээрге,
Бир-ле «буга»—мөөрөөн чоруур;
Кайы-ла бир кижидиве
Халый берген, чогушкан боор;
Арай деп бир сергеп келзе,
Ажыл кылыр арга-даа чок —
Бажы аараан, сири-кавы.
База ишкеш, чоруп-ла каар...
Арагачы Арбак-оолдуң
Ажыл кылбас ужуру чүл? —
Коъдан чыгыы саар инектиг,
Кожай чыгыы кошкулдуг-дур.
Бажын дыка эьттендирбейн,
Баштаар черден мону көрүүн!
Эзирикти даргадатпайн,
Экиртиптер эми чок бе!

С. ЭЛБЕК.

ХОРУМ-ДАГНЫҢ КОЖАЙЫ

Кумбун дөөрге, чап-чаа кижи ортузу чедип чоруур, үзүн, хөнү дуртсынныг, күдер мага-боттуг, мөгешыырак эр. Олут-чыдын чок, даадыла кандыг-бир чорукта боор. Ынчангаш кижи оон-биле өөнге олурда, ужуражып дүшчуру коннуг берге. Чаңгыс черге саадаар хөнү базы чок, шынап-ла, ыырза-биле дөмей деп чугаалап болур. Оон-биле ужуражып, чугаалажыр деп бодаар болза, харын сураан дыңнап, баш досса, бир ужур бар. Адак-бышкаа чиик, алыпкын-шалыпкын болган аайы-биле, оон төөгү-намдары база байлак. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл районнарда оон ис баспаан чери чок чыгыы. Кандыгдаа аян-чорукчу аңаа «адаарган» болур.

Кумбунуң «аян-чоруу» Барыын-Хемчиктиң «Ак» колхозундан эгелээн. Ол-ла районнуң «Кызыл тараачын», «Совет Тываның 5 чылы» колхозтарны таваразаш, Хемчикти куду алгаш, Сүт-Хөлдүң «Алдан-Маадыр» колхозка четкеш, оон Хемчикти кешкеш, Чыргакыны өрү алгаш, Чөөн-Хемчик районнуң «Коммунизмче орук» колхозтан (үстүүде адааныыс мооң мурнунда турган колхозтар) дедир тыртказ, ам «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг участогунда үскен. Оон кайнаар углаптары удаваас билдинер чадаваас.

Кумбун бодунуң ол-ла дүвү-далаш, ырак-чоок чоруктарга чардыккаш, ол улуг болуушкуннарны эскерер хире чай чок болган. Чүнү-ле сүрүп, чүнү-ле дилеп чоруп турар кижил ол?

Колхозка кирери-даа, колхозтан үнери-даа колхозчунуң эки-туразыбиле болур. Ону Кумбун эки билир. Колхозчу кижи, эглиин кижиге бодаарга, хөй-хөй чингелделерлиг, Кумбун ону база эки билир. Колхозчу кижи колхозту быжыктырар дээш, ак-сепкилдин-биле ажылдаар ужурлуг. Кумбун ону билир-даа болза, билбөөчеңнеп чоруур. Ажылдаар дээрге, отка кирер дээн чүве-биле дөмей сактыр.

Колхоз баштаар черден сүрүп кээрге, Кумбун чок, шагда-ла арлы берген боор: чок болза ыяштай берген, чок болза аът дилеп чоруй барган, азы бир районче өре негеп чоруй барган боор, мындыг. Ынчал ийи-бир чыл быддамыштап келзе-келзе, чүвениң байдалы бергеден, колхозтан үндүрер-киирер дугайында айтырыг үнүп келир хире болуп чорда, билдириишкин киргеш, колхозтан үне тыртып алыр. Оон ам ажылдан дезип, шөлөөн олурар чер дилеп, «аян-чорук» кылып чоруп каар. Көдээниң оруу колхозтан өскээр баар эвес. Күжүр Кумбун ол-ла улуп-тонап чоразаш, бир колхозка кире тыртып алыр. Аңаа оон чалгаа, быддамыш ады үнүүже, байдал бергедээже чедир, «кулак дыш» олурар. Оон соонда база-ла бнеэги чаңбиле «аян-чоруун» улап чоруп каар. Ам бо удаада «Хорум-Дагның кожайы» болуп чуртап олурар.

Ынчаарга ам «ажылдаваас кижи чем чивес» деп чүве бар болгай. А Кумбун канчап, чүнү-биле амыдырап чоруур кижил?

Кумбунну ындыг кыдыра деп бодаваңар: ол дөртен ажыг хойлуг, беш саар инектиг, бир аъттыг. Кумбун колхозчу деп чаагай ат-биле көжегелеттинип алгаш, ниитиге ажыктыг чүнү-даа кылбайн, мынчап туразында аажылап чоруур. Оон бодалы ырак: ол хуузунда мал-маганын сүрүп алгаш, колхозтар кезип чоруур деп, шөлөөн бодап олурар.

Чок! Колхозка чедир орук ырак эвес, ынаар эжик ажык-даа болза Кумбун ышкаштарны киирбес өй келген боор.

О. ХОМУС-ООЛ.

Кино көөрү, азы...

«Кино, концерт болур дээнде, суурнуң чурттакчылары боттарының бажыңнарындан сандайларын чыктап алган клубче шуужып бар чыдарын кежээниң-не көрүп болуф».

(Бижикчи Н. Донгактың чагаазындан).

Чоокта чаа албан ужурунда Бай-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурга чорудувус. Кежээ ол суурнуң хоочун чурттакчызы Өгбеней ирейбиле хөөрежир дээш оон бажынынга чедип келдивис. Ирей, кадай өглу, кени-биле, оларның уругларыбиле кады бажынындан сандайлар үндүрүп, дажыглап турлар.

— Өскээр көжеринер ол бе? — деп, айтырдывыс.

— Чок.

— Бажыңнар иштин чүге үндүр дажып турарыңар ол?

— Клубка чаа кино болур дээн. Ону барып көөр дээш.

— Кино көөрде сандайларынар үндүрүп каар улус силер бе? — деп, пат-ла кайгап, айтырдывыс.

— Клубта олут чок. Ынчангаш бодувустуң сандайларывыс аппаарывыс ол-дур ийин — деп, ирей боду буруулуг чүве дег, арай дидим эвес харыылай-дыр.

Ам ынай-бээр көргүлээривиске, улус ол-бо бажыңнардан студдар, узун-даа, моддурук-даа сандайлар туткулаан, кудумчуну өрү кара маң-биле чаржып-ла турлар.

— Кино эгелээр шак ам-даа эрте ышкажыл. Улустуң чүге даважып турары ол? — деп айтырдывыс.

— Кино көөрде эптиг, эки чер ээлеп алыр дээш, ынчап турары ол-дур ийин. Че кадай, калгыптар бис бе? — дээш ирей, кадай чорупту.

Бис, сандай чок улус канчаар, көрүп туруп калдывыс. Моон соңгаар манда катап келир апарзывысса, сандайларывысты ап алыр деп бодадывыс.

ЧИДИГ-ООЛ,
ШИРБИКЕЙ.

МААДЫР-ИЕ

ЧУРУМАЛ

Ындыг чурумалды дап көрүнерем: бир уг сергеде—өг-ыяжы, ингизинде—ыштыг са-г-кидис, үшкүзүнде — ык кара аптаралар болгаш өткүзүнде — эрги хөм барбалар а-бир ийи-үш өшкүде — үвүрыр салбаңнады чүдүрүп каан, түн ындында — чадаг кижилер: ей — мурнунда, кадай болгаш углары оон соондан уурук-суурук ужуп орган. Адыгуустарының тыаан алгы-шимээни, сава-саңгаа кыңгыраары, ирейниң халак-түө, ажы-төлдүң алгы-кышкызы кокорукту дургаар човуур болуп тавышаан, дүңдерик кара кашпалаң ол-бо талазынче чаңгыланып раан...

Чүл бо? Тоол бе? Чок, херек кында болган чорук-тур. Кымныыл? ртык чүс чыл бурунгаар ырак, дыг Мөген-Бүренче чединмес өгле — санчылыг кезектиг көжү дыг турган. Үстүнде чугаалааның кпа орукка шуужып орган ажыдүң санынга, ам Мөген-Бүрен — ргур-Аксы деп маршрут-биле почта жып чоруп турар, алдан харлыг хозчу — Иргит Күрседи база ки-. Бөгүн оон өг-бүлезиниң кежинери, ылаңгыя оон «кады-кыраабиле» номчукчуларны таныштыа аргалыг болдум.

Иргит Күрседи, ковчуг аныяанда, ыы Кодур-оолдуң уруу — Иргит век-биле өг-бүле тудуп алган чүвер. Көшкүн амыдырал оларны ба-ла өөделеттпейн, бир хонаштан өсзинче шывадап келген. Ол бүгүнү, -бүленің хөрөөжен өөзи, каш-ла с-биле мынча дей-дир:

— Өгленген үевистен бээр, арбыа келген бис. Бир көштү утпас н. Орук узун, шыланчыг, төнчү к ышкаш болган. Ынчан баштайгы үш оолдарым бот-боттарындан чаңгыс-ла чыл ылгалдыг турган чүве. Күжүрлеримниң эң чажын хойлааш, оон бичии давын куспактааш, арай элээдизин чүктеп чораш, чаа чуртка чедирген мен. Орук-суур түрегделди чугаалааш-даа канчаар ону. Олар ам өскен, кижи болганнар. Өске артканнары чаа үеде төрүттүнер аас-кежиктиг болдулар.

— Ону канчаар билирил, ам уругларыңар чежел? — деп кыска айтырыг салдым. Ол дораан-на харыылаваан. Улуг хүрең чемоданны чиндип тургаш, дөрбелчин, көк карттыг хапты менче сунду:

— Ол дугайын төөгүн шыдавас мен, мында бижип каан чүве, оглум — диди. Ону ажа каапкаш, дыка-ла магададым: алдын үжүктер-биле: «Маадыр-ие» дээн кылын көк дептер, иениң бүгү-ле чергениң медальдары, орденнери, иениң биледи, адактың сөөлүнде — «Маадыр-ие» деп дээди хавыяа-биле түңнеттинген болду. База-ла алдын үжүктер-биле сиилип каан иениң хүндүлел бижиин номчудум:

«Он бир уругларны төрөөн болгаш кижизиткен ие — Иргит Севек Кодур-ооловна Силерге, 1957 чылдың февраль 18-теги Чарлыынга үндезилээш, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Советиниң Президиуму «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты тывыскан.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң
Президиумунуң Даргазы
К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Советиниң
Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ».

Аныяк шаа ындыг-ла кончуг адаарганчыг эвес үлүг-хууга эрткен тыва хөрөөженге ол документ чеже, кайы хире өөрүшкүнү эккелгенин, оон бодундан артык, кым-даа кайын чугаалап шыдаар деп..

Бо шагның ёзузу-биле силиг, шевергин кеттинген, назы-хары бежен ажып, дөгүзежок, ам-даа улуг кыраанзывас көстүр, оон алтай хевирлиг шырайында иениң чымчак хүлүмзүрүүн көргеш, бодумнуң кырган, кызыгаар чок ынак аванны сактып келгеш, аңаа тураскаатган одуругларымны дыңналдыр шүлүктепкенимни бодум безин эскербейн бараан мен:

Иелериң хавыяазын көрүп ор мен:
Ийи холда уруун туткан херээжен тур.
Ийет, биске оларлар дег, чүрекке чоок,
Изиг ынак, ындыг эргим кымнар деп аан.

Шынавыла, Иргит Кодур-ооловна, Мөңгүн-Тайганың ие-херээженнериниң аразында, «Маадыр-ие» деп хүндүлүг атты дүрүм ёзугаар эдилеп чоруур, амдызында, кара чаңгыс кижи ол ден чугаалапсымза, Каргының чону мээң-биле чөпшээрежир боор деп бодай-дыр мен...

— Уругларыңар ам кайда, чүнү кылып турарыл? — деп Маадыр-иеден беседамның түңнелинде сонуургаан мен. Оларның ат-сывын будап, уткарып каайын-на дээнзиг, оваарымчалыы сүргей, салаа базып, санап олур:

— Аадырам: Малдавай — Өвүрнүң Хандагайтыда башкылап турар, Мөңгүн-оол — Мөген-Бүренде хой фермазының эргелекчизи, ам колхозта доктаамал комиссияның кежигүнү чүве Чамбал — колхозта машина чүдүрүкчүзү, Мөнге — Ак-Адырда хой тарып боозадыр черде, Сержин, Мария — Борбак-Арыгда ыяш белеткээр черде, Өнер, Каракыс, Каң-оол, Клара — школада, эңне хеймер, беш харлыг Славик деп кижи база-ла шору: бажың ажылында дузалажып, Мугур дожунда коньки-леп, ойнап чоруп турар. Чок апарганын санаваска — бо-ла эвес бис бе. Шынап, демги ирей бар болбас ийикпе. Мөген-Бүрен — Мугур-Аксы бо мынчаар, дүн-хүн чок, почта дажып, аныяк өскенге эрткен барган чурттагазын төө каап, тоол-тывызыын ыдып чоруур ашак-ла болгай. Бодум дээрге чүү боор, ыыш кээр — школага, эмнелгеге ыяш кылчыр, чай шагда — туйбу бүдүрүлгези дээш турупта — мындыг янзы-ла бараан боор чор мен, оглум. Уругларның уругларын сактып-даа четпес мен, ой-та, чеже чүве. Бүдүн арбан болду ыйнаан. Төлду төрүп, доруктуруп-ла аарга, кижээ чаагайла боор чүве-дир. Ол дугайын нам, чазакка өөрүшкүнү илеткеп айытказ сөс-даа тывылбыс, чүрекке-даа сыңыышпас-тыр. Харын карак чажы оон ыракта-ла белен, оон безин кээп турар ужурун сөглеп шыдавас-тыр мен.

Иргит Севек Кодур-ооловнаның улуг-чаагайы, оон маадыр чоруу чүдел дээрзин номчукчу ам онза бергедээшкин чокка билип аптар дээрзинге бүзүрелдиг мен. Ындыг кижилерге — алдар болгаш хүндү.

Салчак МОЛДУРГА.

ЧУЛДУРГУУШТУГ АЪТ

(Шоодуг чугаа)

Кызыл хараган аразында хензиг даазш дыннаашы, Чолум-оол ирей ыныар-ла шургудуп кирип каан. Ында оът ызырган-ла, эзирик чүве дег, тендирип турар аътты көрүп каан. «Бо канчап барган мал боор?» дээш, чанынга чоокшулап чеде берген. Сүлде бойнаан, тудуг бригадазының Чаан-Агы боон тур. «Улустуң «читкен аъдын» тып алдым» деп, ашактың амыраан сеткили кырынче соок суг кудупкан откулаштыр дораан-на өже хона берген.

Чаан-Актың караандан борбакборбак мөңдүгүр чаштар сыстып бадып турар болган.

«Канчап мынчап эш-өөрүнден чарлып, чаасканн тоиап чорууру ол?» дээрининг кайызы чорда, Чаан-Ак холдарынче көрем дээнзиг куду савап каан.

Ол душта Чолум-оол ирей кажандаа көрбээн чүвезин көрүп каан: Чаан-Ак чулдургууш кедип алган боон тур.

«Донган, дожаан бе? Оюн-баштаа бе?» деп айтыргылаан. Күжүр аът кижи ышкаш аас-дылдыг амытан болза, кудуруу-биле шырбангылааш, хилинчектиг түрээн мынча деп сөглеп бээр ийик:

«Менде чүнүң буруузу боор, машиналар чеңгий албас шаптараазының аргадан улуг чудуктар сөөртүп чораан-на болгай мен. Турлаамдан дургуннаваан мен. Дүмбей карангы дүне бистиң кажаавысче бир оол кире халып келгеш, чаңгысла мени үндүрүп алгаш барды. «Эртен ажылдаар мен. Өөрүмден чарылбас мен» деп, чанныы, дилеп чадап каан мен. «Даластыг ажыл бар. Тайгадан аар чүк сөөртүр дээш, мени муна каапкан. Адын билбес мен, кулаа бүрүшкек оол чораан. Дөрт шоодай сайлаан тоорукту оон бажыңынга чүктеп эккеп бердим. Оларны аңмаар иштинге суккаш, ийи дапкыр шоочалаш, эжик аксында ызырар каллар ыдын база баглап алган. Мени сөглептер деп сезингени-ле ол боор он, так дужап кагды. Демир хүлүгну үзе-чаза соп кааптайн дээш, дырбаңайныы туруп бээримде, эрбенниг илчирбелер холум кежин оя-чаза хирээлеп каапкан. Оптут кулугур чудун-на чажырар дээн боор он, балыг-быышын холдарымга хураган кежи чулдургууш кедиргеш, шарып каарга, саргып аарыырын чүү дээр боор, чилигже изиг кузумуур чүшкүп турган дег-даа, изиг ине-биле шанчып турган ышкаш сыртылап чымылаар-даа» — деп сөглээш, Чаан-Ак ашакче көргеш, хөрөөн хозады ораныр каар ийик.

Чолум-оол ашак кээргеп келгеш, чулдургууштуу чежиптерге, ак-ак курттар сыыргактарже баштарын кадап киргилепкеш, бир-ле амданныг чулук тып алганзыг сордунуп-ла чыдар болгулаан.

Хоочун анчы кижи болгаш, черде баскан истерни топтап көргеш, килеп хайныы келген. «Ады соңнаан, хырны мурнаан Курт-чажар боор ой. Шынзылга чок хирезинде-ле, машина чолаачылай каапкаш, оон дугуун чара халдыпкан оолдун изи-ле-дир. Ажыл үүле орта кылдырбас, хөлөөзин үндүрүп турар, чораан черинге балазын халладыр сынзыг боор ой. Чаңгыс-чүнгус ындыг чүве бүдүн суурнуң ат-алларын бужарталып турар. Курт-чажар каракка-ла көзүлзе, чалгынын сый шааптар мен».

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели Либерияның саналын өзүгаар хүн айтырыына киргени португал колония Анголада байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүң март 15-те үргүлчүлээн.

Хуралга бир дугаарында санал берген Цейлонуң төлөөзи Субасингхе Анголаның үндезин чонуун эң бөдүүн эргелерин португал колонизаторларның үреп турарының хөй санныг фактыларын көргүскен. Ангола Португалияның можузу эвес болгаш португалчылар ол чуртту чүгле боо-чепсектиң дузазы-биле чагыргазында тудуп турар дээрзин шуут медеглеп тур бис деп Цейлонуң төлөөзи чугаалаан.

Цейлонуң төлөөзи Либерияның, Цейлонуң болгаш КАР-ның резолюциязының төлевилелин хүлээп алырынче Айыыл чок чорук Чөвүлелин кыйгырган, ол резолюция болза, колония улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Кол Ассамблеяның XV сессиязының шиитпирлерин Англага хамаарыштыр күүседип эгелээрин Португалияга саналдап, а ол ышкаш ол португал колонияда байдалдың дугайында айтырыгны өөренип көөр адакы комитетти тургузарын айтып турар.

Англияның төлөөзи допчу санал бергеш, Айыыл чок чорук Чөвүлели Анголада байдалдың дугайында айтырыгны чугаалажып көөр эргези чок дээр чергелиг чүвени база катап чулчураан. «Мээн төлөөлерим Цейлонуң, Либерияның болгаш КАР-ның резолюциязының төлевилели дээш бадылаа шыдавас» деп ол медеглээн.

Даргаазында Эквадорнуң төлөөлекчизинге сөс берген. Португал колонияга хамаарыштыр кандыг-бир хемчегларни алыр талазы-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң төлөөлөге эргезинің дугайын мээң чазаам «чигзинип» турар чүве деп ол база катап чугаалаан. Африка чуруттарының резолюциязының төлевилелин бадылаар үезинде мээң төлөөлерим дадагалзаар апаар деп ол медеглээн. Африкада колония айтырыын шиитпирлээр чорук дарлакчыларның дарлаттырганнарга «христиан хамаарылгазы» болу берип болур деп бодалды Эквадорнуң төлөөлекчизи чугаалаан.

Тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжанып турар байдал Анголада тургустунган дээрзиниң бадыткалдары Чөвүлелде чок деп, Чилиниң төлөөзи база чулчураан. Киирген резолюцияның төлевилелин бадылаар үезинде Чилиниң төлөөлери дадагалзаар апаар дээрзин ол медеглээн.

Чанкайшичиниң санал бергениниң даргаазында Турцияның төлөөлекчизинге сөс берген. Азияның болгаш Африканың үш чуруттарының Ангола дугайында айтырыгның талазыбиле саналын бадылаар үезинде мээң төлөөлерим дадагалзаар бодап турар деп ол медеглээн.

Цейлонуң төлөөзи база катап санал бергеш, Анголада байдал тайбыңга айыылдыг эвес дээр дугайында Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чамдык кежигүннериниң бадыткалдарынга доктааган. Ол чуртка бельги Конгода ышкаш ындыг ундарамчыг болуушкуниар катаптап болур деп ол медеглээн. Анголада чепсектиг үскүлежиишкиннер илергей-дир. Айыыл чок чорук Чөвүлели Анголада дайынның өртүн болдурбас дугайында хемчеглерни алыры Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээлгези эвес чүве бе ынчаш деп цейлон төлөө медеглээн. Анголага бот башкарылганың принцивин хүлээп көөрүн Португалиядан ол негээн.

Ооң даразызында АКШ-тың төлөөзи Э. Стивенсон сөс алган. Тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжанып турар байдалдың Анголада барын Стивенсон хүлээп көрбейн турган. Ынчалзажок ындыг айыыл «келир үеде аваа тургустунуп кээп болуруп» ол билинген. Португалияны «АКШ-тың өөнүү» чүве деп адаваш, Стивенсон африка эжелел черлерде бүгү чуруттакчыларның социал депшилгезинче орук-биле «чоорту хемчегларни чорудар» деп Португалияны кыйгырган.

Ооң соонда Совет Эвилелиниң төлөөзи В. А. Зорин санал берген.

Каржы шериг күүнүн ажыглап тургаш, Анголаның улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин базар дээр португал колонизаторларның чүткүлү бүгү-делегейде тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка улуг ыжанытны тургузуп турар дээрзин совет төлөө демдеглээн. Моон-биле холбаштыр В. А. Зориниң демдеглээни болза, Анголада байдалдың дугайында Стивенсоннуң чугаазында айыткан үнелээшкин-биле совет төлөөлер чөпшээрешпейн турар. Африка дараазында Англияның, Франсияның, Эквадорнуң, Турцияның, Чилиниң төлөөлекчилери болгаш чанкайшичи бадылаашкын үезинде дадагалзаан чүве болганда резолюцияның төлевилели хүлээп алдынмайн барган, Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы хагдынган.

Тураскаап турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи ажылчы чоннар Карл Маркстың мөчээнинден бээр 78 чыл болганын март 14-те демдеглээн. Эртемниг коммунизмниң улуг үндезилекчизин орнуштуткан Хайгейси хөөрге чыл бүрүде эрттирер митингиге хүндүс хай-хай лондончулар чыыган.

Великобританияның Коммунистиг партиязының национал организакчызы Уильям Лохлен бүгү делегейниң пролетариадының баштыңчызының тураскаалынга холбаштыр чүве чугаалаан.

Карл Маркстың тураскаалының баарынга чечеңнерни салган.

Куба Республика. Гавана Хоорайның төп кезээ.

Фото В. Володкиниин. СЭТА-ның фотохрониказы.

А. А. Громыконуң Болэндиге чагаазы

НЬЮ-ЙОРК, март 16. (СЭТА). Март 15-те КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязында совет төлөөлериниң баштыны ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко Кол Ассамблеяның XV сессиязының даргазы Болэндиге чагаа чоруткан.

Чаагада чугаалап турары болза: «Конго Республикада байдалдың дугайында айтырыг КНО-нуң Кол Ассамблеязының XV сессиязының хүн айтырыында киргеи болгай. Ынчалзажок Ассамблея үр үениң дургузунда бо айтырыгны чугаалашпайн келген.

Ынчаарга Конго Республикада байдал ол күрүнеге улур өскүткен агрессияның түннелинде үргүлчү дорайтап турар. Конгода байдал дугайында айтырыг-биле холбаштыр Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алган резолюциялары херекке алдынмаан болгаш күүсеттинмейн турар. Сөөлгү үеде Конго Республиканы үсперлээриниң оралдажыышкыннарын чорудуп турар апарган, оон уржуунда ол чуруттун хамаарышпас чоруунга болгаш чурт девискээр талазы-биле бүрүн бүлүн турарынга айыыл улам күштелген.

Үстүнде айыткан байдалдарга холбаштыр ССРЭ-ниң төлөөлери Конго Республикада байдалдың дугайында айтырыгны Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралдарынга чугаалажып көөрүн сонгаарладыышкын чокка катап эгелээрин эргежок чугула деп санап турар. Дээрги даргга, силер бо сорулганы барымдаалааш, Кол Ассамблеяның пленарлыг хуралын бо-ла неделяда чыылдырар боор силер дээрзин совет төлөөлер манап турар».

Совет көдээ ажыл-агый хүннери

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар-совет найыралдың Бүгү-улус комитединиң, Ада-чурт фронтузунуң, Чер ажылының министерствозунуң, Чыдыышкын болгаш культура министерствозунуң, профэвиледдериниң Төп чөвүлелиниң болгаш комсомол ТК-ның удуртулгазының инициативазын өзугаар Болгарияда совет көдээ ажыл-агыйының хүннерин эрттирип турар. Ол хемчеглер болза, көдээ ажыл-агый талазы-биле мурнакчы совет дуржулганы нептередир сорулганы салып турар. Совет көдээ ажыл-агыйының хүннериниң байырлалдыг ажыдыышкынынга Чер ажылының министри И. Прымов ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлделиниң дугайында илеткелди кылган.

ССРЭ-ниң Болгарияда элчини Г. А. Денисов допчу чүве чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га болгаш БКП ТК-га байырлыг чагааларны чаңгыс эп-сеткил-биле хүлээп алган.

АКШ-тың Коммунистиг партиязының медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттарының Коммунистиг партиязының Национал комитединиң Күүсекчи комитеди кем буруулуг нацисчи Адольф Эйхманны судтаар деп турары-биле болгаш нацисчи генерал Адольф Хойзингерни НАТО-нуң доктаамал шериг комитединиң даргазынга томуйлааны-биле холбаштыр медеглелди чоокта чаа парлап үндүрген.

Медеглелде чугаалап турары болза, Адольф Эйхман судтаттырыкчының сандайында өлүруп турунда, кижилерни өлүрер талазы-биле оон киржикчизи нацисчи генерал Адольф Хойзингер Соңгу-атлантика кереэниң организациязының шериг төлөөлекчилериниң комитединиң даргазы болуп алгаш, Пентагоннуң улуг бажыңынга олурар апарган ышкажыл.

Хойзингер болза, эвилелчи чамдык чуруттарже гитлержи дээрбечилеринің халдан киреринің планнарының кол чогаадыкчызы турган. Оон командылалыңга турган ажелел шериглери хамааты чонну узуткаан. Оон шуут берген дужаалдарын өзугаар партизаннарны — патриоттарны азып база боолап өлүрүп, бүлүн суурларны бүрүү-биле өртедип, үрегден турган дээрзин Күүсекчи комитет демдеглеп турар.

НАТО-га ажылдаарының мурнунда Хойзингер барыын-герман шериг-ни четчелеп тургузар талазы-биле нацистерге дузалап, ол шеригге атомнуг чепсекти тыпсырын негеп турган.

Медеглелдің түннелинде чугаалааны: Хойзингер албандан дүшкен турар ужурлуг. Пентагонга Хойзингерниң көстүп келириниче аппар чыдар политиканы соксадыр ужурлуг. Бистиң чуртувус болза дайынныц болдуна бээринден бистиң улузувусту камгалап шыдаар өзулуг патриоттчу политикаже — Франклин Д. Рузвельдиниң политиказынче, фашизмге болгаш реакцияга удур улуг эвилелдиң политиказынче база катап эп келген турар ужурлуг, ону бөдүүнүбиле чугаалааргa, тайбын кожа-хелбээ догуннаашкынның быжыг национал политиказын чорудар дээни ол-дур.

Конго республиканың чазааның медеглели

КАИР. (СЭТА). Конго Республиканың дүрүм өзугаар чазааның баштыңы Антуан Гизенга конго улустун саттыныкчыларының Тананаривага болган чөвүлел хуралынга Конгону каш кезек кылдыр үсперлээр дугайында шиитпирни үндүргенибиле холбаштыр телеграмманы Хаммаршельдиге чоруткан дугайында Стэнливильден келген дыннадыгны МЕН агентилел парлаан.

Агентилелдиң дыннадыында чугаалап турары болза: «Конго айтырыының кандыг-даа шиитпири Конгонуң улузунуң өзулуг эрге-ажыктарын камгалаарының болгаш делегей ареназынга Конго Республиканың бот эргезин быжыглаарының принциптеринге үндезилеттинген турар ужурлуг деп Антуан Гизенга медеглээн. Катангага араатанзыг өзубиле өлүрткен Патрис Лумумбаның баштап турганы болгаш мээн улуртулгам-биле ажылдаарын үргүлчүлеп турар болгаш күрүнеиин дээди органы — парламентинин бүзүрелин ажыглап турар чазак дүрүм өзугаар чазак болур деп конституциялыг фактыны херекке албайн барыш болбас.

Дүрүм өзугаар чазактың бодалыбиле алырга, Конгода байдал бир эвес даразызында ийи негелделерни күүседир чүве болза, чүгле ол таварылгада чогумчуулалдыг болган турун болур: 1) дүрүм өзугаар чазак бодунуң эрге-хүлээлгезин Конгонуң бүгү девискээринге боттандырар ужурлуг, 2) конго улустуң хуу салымын тодарадыр конго парламентини база катап чыылдырар төлээде бүгү-ле болдунар аргаларны кылыры эргежок чугула.

Конго айтырыын таарыштырарының өске кандыг-даа аргаларын хүлээп көрбес ужурлуг деп дүрүм өзугаар чазак санап турар...»

ААС-КЕЖИКТИГ КЫРААН НАЗЫН

Фёдор Иванович Чи Шу-ли областың типографиязынга 31 чыл дургузунда үзүктел чокка ажылдаан. Мындыг үр үениң дургузунда бо-ла будурулге черинге ажылдап келгеш, Фёдор Иванович мергежилдиг парлакчы дээрзин көргүзүп, ажылчыннар коллективиниң мурнунга үргүлчү мактадып келген.

— Ооң хуу хөрээнде мактаалдар, шаңналдар демдеглелдериниң аңгыда багай ажылдаан, ажылга үнмейн барып, күш-ажылдың чурумун үрээн деп демдеглел көңгүс чок. Ынча чылдарның иштинде Фёдор Иванович бодунуң күш-ажылчы байлак дуржулгазын аныяк ажылчыннарга үргүлчү харам чокка, тура-соруктуг дамчыдып келген—деп, типографияның директору В. И. Чемков хоочун ажылчынны пенсияже үдеп чорудуп турарынга холбаштырган байырлыг хуралга чугаалаан.

— Фёдор Иванович мергежилдиг ажылчын, коллективте эш-өөрүнге эптиг-эвилең, кайгамчыктыг бөдүүн кижи. Ынчангаш ону бистиң коллективтиң улуг, биче кижилери аажок хүндүлээр—деп, типографияның хоочун ажылчыннарының бирээзи Н. И. Бражников бодунуң чугаазынга чугаалаан.

Бодунуң шудургу күш-ажылын чоннуң хөрээнге бараан болдуруп келген хоочун ажылчын Фёдор Ивановични пенсияже чылыы-биле үдеп тура, типографияның ажылчыннары үнелиг белектерни: стол шагын, бир түү аяк-саваны, радиоланы белекке бергеннер. Ажылчын өөрүнүң белектериниң иштинде өрүкчүлерниң болгаш парлакчыларның кылып бергени альбом, хөй-хөй номнар хоочун ажылчынның сеткилинге кончуг таарышкан.

Үр чылдарның иштинде кады чуруттап, кады ажылдап келгени ажылчын өөрүнүң ынчаар чылыг үдеп турарының байырлыг хуралынга чүве чугаалааш, Фёдор Иванович Чи Шу-ли мынча дээн:

— Материал талазы-биле четчир кылдыр хандыртынган кыраан назын дээш «Төрээн Коммунистиг партияга, Совет чазакка сеткилиннің хамыыдан улуу-биле өөрүп четтирдим. Үр үениң иштинде эп-найыралдыг кады ажылдап келген ажылчын эш-өөрүмнүң ачы-хавыязында бодумнуң хүлээлгемни багай эвес күүседип келген мен. Бөдүүн ажылчын кижиниң күш-ажылын бедиш-биле үнелеп турар чуртта чуруттап турар ындыг улуг аас-кежиктиг мен.

Чурукта: *Чи Шу-ли өөрүнүң белекке берген радиолазының чанында.*

В. МАГЕРЯ,
типографияның парлакчызы.

ТАЛЬ—БОТВИННИКТИҢ удуг негежир маргылдаазы эгелээн

МОСКВА. (СЭТА). Делегей чемпиону чораан Михаил Ботвиннин делгей чемпиону Михаил Тальбиле баштайгы салыының зге көжүн солду С—4 шелче көжүргеш эгелээн. Кара тала аңаа К—6 кылдыр харыылаан. Удатпаанда амгы үеде маргылдааларга эң делгереңгей хереглеттинип турар салыг—Нимцовичиниң камгалалы ойнаттынып турары билдине берген.

Делегейниң шыдыраага ынак бүгү-ле кижилери бо маргылдааны четтиклейн манап турганнар. Москваның эстрада театры 1.500 кижи кирер олуттуг хиреде-ле, амгы үениң эң шылгарангай ийи шыдыраачыларының оюнун көөр дээн кижилерни шуптузун сыңырып шыдаваан.

Чыл бурунгаар Таль биле Ботвинник баштайгы маргылдаазының бирги салыында француз камгалалды ойнаннар. Таль ынчаарда агы-биле ойнааш, тиилээн.

Он бирги көште мерзелерни солчуп каапкан соонда, бодалары сэйзырзааны-биле Ботвиннниктиң байдалы берге ышкаш турган. Ынчалзажок делегей чемпиону ону ажыглап шыдаваан. Оюнну көрүп турган гроссмейстерлериң бодалы-биле алырга, Тальдың төргелерни катаптап алгаш ойнааны көшкан план бооп турар. Удатпаанда Ботвиннин инициативаны апкан. Чэрби ийиги көште Тальдың хайым деп киирген саналын ол хүлэвэзэн.

Ийи шак болган соолунде демисел чаа күш-биле калбарып эгелээн. Салыгны соңгаарлаткан. Ында Ботвиннниктиң байдалы элээн эки.

* * *

Даразызында хүн Таль соңгаарлаткан салыгны бажыңынга шинчилеп көргеш, ойнавайн-даа дүжүп берген. Ынчангаш маргылдаа Ботвиннникке ажыктыг кылдыр 1 : 0 санныг апарган.

Найыралдыг армияларның хол бөмбүкчүлери

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдун, ССРЭ-ниң, Кыдат Улус Республиканың, Польшаның, Румынияның, Көрей Улус-Демократтыг Республиканың болгаш Вьетнамның Демократтыг Республиказының найыралдыг армияларының хол бөмбүүнүң маргылдаазы Улан-Баторда эгелээн. Ында Совет Эвилелинден Армияның спорт клувунуң (Ленинград) командазы киржип турар.

Маргылдааның бирги хүнүнде Совет Эвилелиниң хол бөмбүкчүлери МАР-ның командазын 3 : 0 санга, а Кыдаттың спортчулары Румынияның командазын база-ла 3 : 0 санга уткан. Даразызында совет спортчулар Көрей Улус-Демократтыг Республиканың командазын 3 : 0 санга, а Польшаның хол бөмбүкчүлери Вьетнам Демократтыг Республиканың командазын 3 : 0 санга уткан.

Көрей Улус-Демократтыг Республиканың спортчулары Вьетнамның Демократтыг Республиказының командазын 3 : 1 санга, Польшаның хол бөмбүкчүлери Румынияның командазын 3 : 0 санга уткан.

Редакторнуң ораланчызы
К. Т. АРАНЧАА

Фашистиг шаажылакчыларны Ригада судтап турар

РИГА, (СЭТА). Ада-чурт дайынының чылдарында Белоруссияның болгаш Латвияның девискээрлеринге ужар-бак араатанзыг чоруктарны үлгедип турган фашистиг херекеннериниң хөрээн Латви ССР-нин Дээди Суду көрүп турар.

Тос кижи судтадып турар: гитержи армияның офицерлери тургуаан Янис Бумберс, Франц Лемешонок — Эглайс, Вольдемар Огриньш, Освальд — Екаб Лапиньш, шаажылакчылар Эрнест Вилнис, Евгений Лусис, Эдуард Шкетерис, Вольденар Пирмахер болгаш Язеп Зламетс. Күрүнеге удур кемниг-херек үүлгеткеннерге харыысалга дугайында» ССР Эвилелиниң 1958 чылдың декабрь 25-те үндүрген хоойлузунуң ыргы үүлү-биле олар бурууадыр турар.

Суд хуралында латви найысылалының хөй-никитизиниң төлөөлекчилери — заводтарның, фабрикаларның кылчыннары, албан черлериниң албан-хаакчылары, парлалганың төлөөлекчилери олуржуп турар.

Муң-муң тайбың совет хамаатының болгаш партизаннарның хаанга боттарының хирлиг холдарын судтадыкчыларның былчап тургаа, олар болза совет улустуң эң ыржы дайзыннары болур дээрзиниң хөрээнің талазы-биле буруудыр доктаалда бүзүрелдин-биле шынзыттынган.

Судтадыкчылар дайынның башкы хүннеринде-ле гитлержилерни эвилелдеп тургусканы 18 дуарлыг полицейжи батальонга экитура-биле кирип алганнар. Белоруссияның девискээринге ол батальон араатанзыг калчаа дошкун чоруктарын барык бүдүн чыл дургузунда үүлгедип турган. Шаажылакчылар кырган чөнүктерни-даа, хөрөөженнерни-даа, уругларны-даа камнаайын турганнар. Пузич деп көдээ суурга олар бүгү чуруттакчыларны сарай иштинче сывырып киргеш, боолап өлүргеннер. Ол ханныг үүлгедиишкинге чеди чүс ажыг кижи чок кылдыткан, а көдээ суурну хүл-ыйба кылдыр өртедип каапкан турган. Брест областың Вядо деп көдээ суурунга фашистиг өлүрүкчү чалчалар 400 чедир чуруттакчыларны боолап өлүргеш, сезен бажыңнарны өртедип хуюктаан. Оон даразызында хүн олар Тупичи деп көдээ суурунуң чуруттакчыларының барык шуптузун чок кылган турганнар.

Брест областың Чучевичи деп көдээ суурунга шаажылакчылар үш кыс уругларны — Вера Думну, Дора Шевченкону болгаш Надежда Постоялованы партизаннар-биле харылзаалыг деп сезиглээн болгаш тудуп алганнар. Оларны шаажылакчылар элээн каш шактар иштинде бастып-дорамчылааш, дангаар эртен суурнуң кыдыынга аппаргаш, боолап өлүрүп кааннар — ол шаажылалды Янис Бумберс командылаан.

Луги, Пузичи, Хоростово болгаш өске-даа көдээ суурларның районнарында партизаннарның крайынга улур бо идегеттер шаажылакчы үүлгедиглерге киржип, бүгү-ле черлерге суурларны хүл-ыйба кылдыр өртедип, даг дег оваа кижи сөөктерин соонга артырган, чоруп тургулаан.

Синявская Слобода, Рудники, Озерск дээш чуруттакчылыг өске-даа черлерге дээрбечилер колхозтарның хөреңгизин үптеп, оларның малдарын сүрүп ап, найыр-дойларны кылып турганнар.

Слоним хоорайга еврей чонну массалыы-биле боолап өлүрген чорукка судтадыкчылар Бумберс, Лемешонок — Эглайс, Вилнис Лусис болгаш өскелер-даа киришкеннер. Араатанзыг идегеттер үш мун ажыг эр, хөрөөжен кижилерни, кырган-чөнүктерни болгаш уругларны хоорайның даштынга аппаргаш, кызыл эңдинге чедир чанагаштандыргаш, мурнунда казып белеткеп каан тамы онгарлар иштинге доңгайып чыдынар деп албадап тургулаан. Бичии уругларны ада-иелери холдарынга тудуп алгаш, чоруп турган. Бирги бөлүк кижилерни тамы иштинге боолап өлүргеш, оон соонда өлүрген кижилериниң сөөктерин оларның кырынга араатанзыг өлүрүкчүлер чыый салып турганнар. Бумберс кижилерни пистолет-биле боолап өлүрүп турган. А шаажылакчы Вилнис чанагаш кижилерниң фото-чуруктарын оларны боолап өлүреринің мурнунда тырттырып ап турган. Өлүрген кижилериниң үптеп алган олчазын ол-ла черинге шаажылакчылар үлежип ап турганнар.

Гитлержи командылалдан Янис Бумберске болгаш Франц Лемешонок — Эглайска СС шеригнин капитаннары деп аттарны тывыскылаан, ынчангаш олар полицейжи батальонга роталарны, а обер-лейтенант Освальд-Екаб Лапинь — взводту командылап турганнар. Фашистерниң хайырлалдарындан оларның өске-даа чалчалары база-ла астыгып калбааннар.

Дээрбечилер ам чоннуң өөзүн негээшкининден чүзүн-баазын аргабиле чайлап үнерин оралдажып турар. Чижээ, Лапиньш тенек ааразын кижи болуп баажыланган, ынчалзадаа медицина экспертизи ол баажыланыышкынны сойгалап илереткен. Өскелери карактарынга аржылчыгаштарын чыпшыр тудуп, келдирлеп, ишкирниринге өйлешкеннер. Ынчаарга ол дээрге бо идегеттерниң чүгле бак-ческинчиин илередип турары ол-дур. Чарлап дыннаткан буруудадыышкыннарга буруузун олар улаштыр-улаштыр миннир ужурга таварышканнар.

Бо идегеттер шупту гитлержи армияның СС дивизиязының албанынга 1943 чылдың май айда киргеш, совет шериглерге удур тулчуушкуннарга дайынның төнчүзүнге чедирле идепкейлиг киришкеннер. Лапиньш ротаны, Лемешонок-Эглайс батареяны, а Бумберс — батальонну командылап чорааннар. Эларинин мурнунга алдар-хавыязы дээш олар демир крестилер-биле, а ол ышкаш медальдар-биле база Белоруссияга партизан шимчээшкининге удур демиселге идепкейлиг киришкени дээш тускай демдектер-биле шаннаткылаан. Он сес дугааргы полицейжи батальоннуң командири Рубулистин болгаш оон оралакчызы Эрцумстын аттары суд чорудулгазында үргүлчү дыннаглылап турар. Ол баш кезер идегеттер шаажылакчыларны удуртуп турганнар, а совет шериглер чоокшулап чедип кээрге барыын чүкче дезип чорупкаш, аңаа хоргадап чуруттаар база улустуң өөзүн негээшкининден чаштынар черлерни олар тып алгылаан.

Судтадып турар бо шаажылакчылар он сес дугааргы батальоннуң албанынга турганын дайын сөөлүнде чажыргаш, өөзүн негээшкининден чайлаарын чүзүн-баазын арга-биле оралдажып тургулаан.

Ам фашистиг херектеннерни судтап турар судта оларны байысаары дооступ турар.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Март 19-та

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Уруг ачазын дилеп чор»** — 9.30 шакта. **«Соңгу чүктүн челээжи»** — 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. 9.30 шакта **«Даартагы хүнче көрээли»** деп кино немей үнер. (Биче залга): **«Хар кырында чечек»** — 4.30, 6.30, 8.30 шактарда. **«Мультипликация»** — 12.30, 2.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кыланнааш идикчигеш» — 9 шакта. **«Далай анчызы»** — 11.15, 1.15 шактарда. **«Кижи — келир үеде»** — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда. 9.15 шакта **«Бир-ле чайын»** деп кино немей үнер.

«ВОСТОК»: Мультипликация — 11, 1 шактарда. **«Граф Монте-Кристо»** (I сериязы) — 3.15, 7.15 шактарда. **«Граф Монте-Кристо»** (II сериязы) — 5.15, 9.15 шактарда.

Март 20-де

«ВЛКСМ-НИҢ 30 ЧЫЛЫ» (улуг залга): **«Беш хүн, беш дүн»** — 11.30, 1.30, 3.30, 5.30, 7.30, 9.30 шактарда. (Биче залга): **«Анюта»** — 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соңгу чүктүн челээжи» — 11.15, 1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кижи — келир үеде» — 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

ОБЛАСТЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Март 22-де
«КАДАЙЛАНЫЫШКЫН»
деп Н. В. Гогольдуң ийи көжегелиг шиизи болур.

Март 25—26-да
КОНЦЕРТТЕР
Шиинин болгаш концерттерниң эгелээри кежээкиниң 7 шакта.

ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораланчызының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының болгаш харыысалгалыг дежурныйның 23-35, көдээ ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 25-38, партийжи-амыдырал болгаш культура - амыдырал килдистериниң 37-13, иштики информация килдизинин 20-60, чагаа болгаш совет тургузуг килдистериниң 21-27, литажылдакчыларның 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС — 00729.

Чагыг № 488. Культура эргелелинин типографиязы